

Анотація

На сучасному етапі розвитку науки про мову когнітивно-дискурсивна парадигма у лінгвістиці визнається домінантною, пронизуючи всі галузі лінгвістики та зосереджуючи увагу на ментальних процесах, шляхах сприйняття, обробки та збереження інформації індивідом, соціальною групою та етнокультурною спільнотою. Становлення когнітивної парадигми у сучасному мовознавстві сприяло появі розробок когнітивного синтаксису, спрямованих на аналіз проєкції синтаксичних конструкцій на структури знань людини. Знання принципів перекладу синтаксичних одиниць є постійним компонентом компетенції перекладача і стає основою вибору загального напрямку дій, яка співвідноситься із загальною стратегією перекладу.

Ключові слова: синтаксична конструкція, пропозиція; синтаксичний концепт; складнопідрядне речення; фреймова сітка; рамкова конструкція; переклад.

На сучасному етапі когнітивна наука пронизує всі галузі лінгвістики, зосереджуючи увагу на ментальних процесах, шляхах сприйняття, обробки та збереження інформації індивідом, соціальною групою та етнокультурною спільнотою. Когнітивні дослідження не можуть проводитись осторонь перекладацької теорії і практики, оскільки одним із завдань останніх є вивчення способів структурування інформаційного потоку при передачі змісту повідомлення оригіналу у мові перекладу. Дослідження шляхів забезпечення оптимального перекладу, на нашу думку, повинно базуватись на детальному аналізі висловлювання тексту оригіналу з метою визначення його когнітивних характеристик концептуальної організації, які мають бути відповідно представлені у мові перекладу з урахуванням специфіки її лінгвістичних, прагматичних і культурологічних характеристик. Узгодження когнітивних параметрів оригіналу і перекладу забезпечує їх концептуальну і семантичну ідентичність. Очевидно, така когнітивна відповідність сприятиме і досягненню ідентичності прагматичного ефекту перекладом.

Об'єктом дослідження у цій роботі є складнопідрядне речення, репрезентоване фреймовими сітками або синтаксичними концептами, а предметом дослідження є способи перекладу пропозиційних структур, представлених фреймами, що базуються на пропозиційних схемах СПР.

Метою роботи є визначити і охарактеризувати закономірності функціонування фреймових структур у складнопідрядних реченнях та встановити адекватні шляхи їх перекладу на українську мову.

Синтаксичний концепт – це багатомірна структура знання, яка відображає результат концептуалізації людиною на рівні свідомості ситуацій довколишньої дійсності та їх категоризації у вигляді типових пропозицій; це тип граматичного концепту, що отримав закріплення у стійкій структурній схемі. Самі структурні схеми різняться від мови до мови, що свідчить і про етноспецифічність синтаксичних концептів, що є досить вдалим, на наш погляд, об'єктом дослідження специфіки як авторської своєрідності (як відомо, ключ до ідіостилю лежить в синтаксисі письменника), так і жанрової приналежності (кожен жанр володіє своєрідною номенклатурою).

Використання граматичних та лексичних трансформацій через прочитання глибинних та поверхневих структур в перекладацькій площині дасть змогу досягти такого рівня еквівалентності, що забезпечить рівноціне сприйняття тексту як на мові оригіналу, так і на мові перекладу.

Ідея розчленованості події та її категоризація найтіснішим чином пов'язана із вербалізацією, оскільки ступінь розчленованості події детермінує характер її деталізації з наступним відображення у мові. Процеси вербалізації включають три етапи: 1) організацію змісту; 2) «пакування» змісту відповідно до «оцінки мовцем стану ума адресата у даний момент і його робочих можливостей у межах конкретного контексту мовлення» (маються на увазі дана та нова інформація); 3) синтаксичні процеси, які є характерними для даної мови (винесення підмета на перше місце у структурі речення, тема-рематична організація тощо).

Схеми членування цілісних подій на низку складових їх елементів з метою вербалізації повинні відповідати певним стереотипам, щоб мовці на одній і тій самій мові могли розуміти один одного. Дані стереотипи структуруються у вигляді ментальних репрезентацій, в основу яких кладуться ментальні схеми та їх об'єднання, і закріплюються за системою «мова–мислення» з перспективою подальшого об'єктивування тим або іншим типом конструкції.

Здійсненні раніше спроби схематизувати реальні події з урахуванням логіко-денотативних та категоріальних основ свідчать про певну впорядкованість цієї сфери, відсутність у ній певної хаотичності. Ця впорядкованість гармонує з можливістю вичленування структур знання, які підлягають вербалізації. Процес вичленування структур знання, у свою чергу, вказує на спосіб концептуалізації світу.

Механізм формування ментальної схеми фрейму у структурі гіпотаксису базується на єдиному принципі – пропозиційному. Ситуація (пропозиція) містить ті ж параметри, що й концепти, які виявляють потенційні можливості приєднуватися до такої пропозиції. Все зазначене дає змогу зробити висновки, що когнітивно-семантична парадигма є ментальною основою продукування гіпотаксичного висловлювання, і парадигма такого знання має великі перспективи для використання у сучасній лінгвістиці.

Summary

At the present stage of development of language science, the cognitive-discursive paradigm in linguistics is recognized as dominant, permeating all branches of linguistics and focusing on mental processes, ways of perception, processing and preservation of information by the individual, social group and ethnocultural community. The formation of the cognitive paradigm in modern linguistics contributed to the emergence of developments in cognitive syntax aimed at analyzing the projection of syntactic constructions on human knowledge

structures. Knowledge of the principles of translating syntactic units is a permanent component of the translator's competence and becomes the basis for choosing a general direction of action, which correlates with the general translation strategy.

Key words: syntactic construction, sentence; syntactic concept; a complex sentence; frame; frame structure; translation.

At the present stage, cognitive science permeates all branches of linguistics, focusing on mental processes, ways of perceiving, processing and preserving information by an individual, a social group and an ethnocultural community. Cognitive research cannot be carried out aside from translation theory and practice, since one of the tasks of the latter is to study ways of structuring the information flow when transmitting the content of the original message in the language of translation.

The study of ways to ensure optimal translation, in our opinion, should be based on a detailed analysis of the statement of the original text in order to determine its cognitive characteristics of the conceptual organization, which should be respectively presented in the language of translation, taking into account the specifics of its linguistic, pragmatic and cultural characteristics. Matching the cognitive parameters of the original and the translation ensures their conceptual and semantic identity. Obviously, such cognitive correspondence will also contribute to achieving the identity of the pragmatic effect of translation.

The object of research in this work is a complex sentence represented by frame or syntactic concepts, and the subject of research is methods of translating sentence structures represented by frames based on sentence schemes of Complex sentence.

The aim of the work is to identify and characterize the patterns of functioning of frame structures in complex sentences and to establish adequate ways of their translation into Ukrainian.

Syntactic concept is a multidimensional structure of knowledge that reflects the result of conceptualization by a person at the level of consciousness of situations of nearby reality and their categorization in the form of typical sentences; this is a type of grammatical concept that has been fixed in a stable structural scheme. The

structural schemes differ from language to language, which also testifies to the ethnospecificity of syntactic concepts, which, in our opinion, is a very successful object of study of the specifics of both author's originality (as you know, the key to idiostyle lies in the syntax of the writer), and genre (each genre has a peculiar nomenclature).

The use of grammatical and lexical transformations through the understanding deep and surface structures in the translation aspect will allow to achieve such a level of equivalence that will ensure equal perception of the text both in the source language and in the target language.

The idea of dismemberment of an event and its categorization is most closely related to verbalization, since the degree of dismemberment of an event determines the nature of its detailing with subsequent reflection in the language. Verbalization processes include three stages: 1) content organization; 2) "packaging" the content in accordance with "the speaker's assessment of the state of mind of the addressee at the moment and his working capabilities within the specific context of speech" (meaning this and new information); 3) syntactic processes that are characteristic of a given language (bringing the subject to the first place in the structure of the sentence, topic-rhematic organization, etc.).

The schemes for dividing integral events into a number of their constituent elements for the purpose of verbalization must correspond to certain stereotypes so that speakers in the same language can understand each other. These stereotypes are structured in the form of mental representations, which are based on mental schemes and their association, and are fixed in the system of "language-thinking" with the prospect of further objectification by one or another type of construction.

Earlier attempts to schematize real events taking into account the logical-denotative and categorical foundations indicate a certain orderliness of this sphere, the absence of a certain randomness in it. This orderliness is in harmony with the possibility of isolating the structures of knowledge that are subject to verbalization. The process of isolating the structures of knowledge, in turn, points to a way of conceptualizing the world.

The mechanism of formation of the mental scheme of the frame in the structure of hypotaxis is based on a single principle - propositional. A situation (proposal) contains the same parameters as concepts that reveal potential opportunities to join such a proposal. All this allows us to conclude that the cognitive-semantic paradigm is the mental basis for the production of a hypothactic statement, and the paradigm of such knowledge has great prospects for use in modern linguistics.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. КОНСТРУКТИВНІСТЬ РЕЧЕННЯ У КОГНІТИВНОМУ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТАХ	14
1.1. Речення у когнітивно-дискурсивній парадигмі	14
1.2. Когнітивна лінгвістика як спосіб категоризації та концептуалізації людських знань.....	16
1.3. Концепт та проблеми його дослідження	19
1.3.1. Концепт і речення: спільне та відмінне.....	20
1.3.2. Синтаксичний концепт, фрейм та фреймові сітки.....	25
1.3.3. Фрейм як структура знання і як структура репрезентації знання.	30
1.4. Методика фреймового моделювання	33
1.5. Таксономія складнопідрядного речення у порівнюваних мовах	38
1.5.1. Структурна організація складнопідрядного речення в англійській мові .	39
1.5.2. Структурна організація складнопідрядних речень в українській мові...	45
1.5.3. Полікомпонентні складнопідрядні речення, їх підтипи.	50
Висновки до Розділу 1	56
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОПОЗИЦІЙНИХ СТРУКТУР СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ	58
2.1. Реалізація складнопідрядних речень з послідовною підрядністю у перекладі	59
2.2. Передача складнопідрядних речень з неоднорідною супідрядністю при перекладі	63
2.3. Складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю у перекладі ...	66
2.4. Передача складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю	67
2.5. Фреймові сітки англійських складнопідрядних речень у перекладі	78
Висновки до Розділу 2	85
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	88
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Синтаксис (від гр. *syntaxis* – побудова, сполучення, порядок) є розділом граматики, яка вивчає закономірності сполучення слів і предикативних одиниць у реченні, будову, ознаки і типи речень та висловлювань [4].

Вивчення синтаксису сягає часів античності, коли було здійснено класифікацію речень за комунікативною метою (Протагор, Аристотель) і поділ речення на дві частини – ім'я й дієслово (Платон). Термін синтаксис вперше був використаний стоїками (III ст. до н.е.) учення яких покладено в основу європейської синтаксичної традиції й застосовується при аналізі логічного змісту речень. Стоїки ввели термін «категорема» на позначення предиката як складника висловлення (корелятами предиката вони вважали відмінки), виокремили комунікативні типи речень, установили специфіку складного речення й типи відношень між його частинами. Вивчення синтаксису частин мови розпочалося III ст. н.е. Апполонієм Дисколом, який заклав підґрунття формально-граматичного підходу до аналізу синтаксичних явищ, на відміну від логічного підходу стоїків. Історія розвитку синтаксису до середини XX ст. можна розглядати як послідовну заміну логіко-психологічного підходу формально-граматичним і навпаки, а підхід до синтаксису від слова й від речення відобразився в конкуренції подальших синтаксичних концепцій.

Логічний підхід зумовив розгляд синтаксису як учення про способи вираження думки й розроблявся філософськими грамадиками під кутом зору раціоналізму й універсалізму (речення дорівнювало судженню / умовиводу, члени речення розглядалися як виразники логічних складників).

Психологічний підхід виник у другій половині XIX ст. у концепціях Г.Пауля, Г.Штейнталя, О.Потебні, В.Вундта, однак за своєю сутністю був близький логічному, хоч зміст речень й отримував комунікативно-психологічну інтерпретацію. Формально-граматичний підхід спершу зосереджувався на засобах комбінації мовних одиниць, що знайшло відображення у структуралістських розробках дистрибутивного синтаксису у

концепціях дескриптивістів, ученні про синтаксичну валентність. Логічний підхід отримав новий поворот у концепціях логічного аналізу мови Г.Фреге, Л.Вітгенштейна, Б.Рассела й ін. і трансформувався у теорію мовленнєвих актів і прагматику. У другій половині ХХ ст. увага синтаксистів була перенесена на логіко-семантичний, комунікативно-дискурсивний, мовленнєвий комп'ютерний і когнітивний аспекти.

Комунікативний синтаксис спрямований на динамічний бік мовленнєвих одиниць – висловлень. На особливості їхнього актуального членування в конкретних мовленнєвих ситуаціях, на встановлення мовленнєвих варіантів речень, комунікативної парадигматики, особливостей модальності й перформативності, ролі порядку слів й інтонації у формуванні змісту висловлень тощо.

«Становлення когнітивної парадигми у сучасному мовознавстві» [7] сприяло появі розробок когнітивного синтаксису, спрямованих на аналіз проєкції синтаксичних конструкцій на структури знань людини. Цьому передувала майже піввікова традиція комп'ютерного моделювання синтаксичних структур, яке ґрунтувалося на доробку семантичного й генеративного синтаксису. Перехід від комп'ютерної метафори до розгляду мови до визнання її синергетичної, суто людської, творчої, евристичної природи зумовив потребу дослідження реальних мовленнєвих продуктів не лише строго логічної природи, які не вкладається у традиційні пропозиційні рамки синтаксичних схем, а мають особливу нелінійну, образну, метафоричну, парадоксальну природу. Не випадково сучасні синтаксисти підкреслюють відставання синтаксичних теорій від мовної практики.

Сучасні напрямки лінгвістичної науки (когнітивістика, лінгвокультурологія) зосереджені переважним чином на дослідженні складних та багатовимірних ментальних утворень, що структурують знання та уявлення людини про певний фрагмент дійсності. Наразі проведено когнітивно-лінгвістичні дослідження великої кількості соціально-політичних, ідеологічних, філософських, культурних, ментальних,

міфологічних концептів. Проте, активний розвиток та модернізація суспільства, міжкультурна комунікація зумовлюють виникнення нових понять, нових соціальних процесів.

Сучасний стан лінгвістичних досліджень вимагає комплексного підходу до вивчення різних мовних явищ. Особливо важливою виявляється взаємодія комунікативної, когнітивної та антропоцентричної парадигм. У кожній з них склалася власна галузь дослідження, визначились цілі, виявилися особливі проблеми й моделі їх реалізації.

Враховуючи важливість кожної з цих методологічних парадигм, особлива увага в роботі приділятиметься когнітивному підходу, зокрема теорії фреймів. Значущість когнітивного підходу пояснюється його винятковою роллю для адекватної інтерпретації дискурсу, оскільки цей процес передбачає вихід за межі дискурсу, залучення фонових знань.

Варто наголосити, що за останні роки спостерігаємо зростаючий інтерес науковців до процесів формування, існування та передачі людських знань. Основою нових досліджень в цій галузі є положення про те, що знання значень слів є лише складовою енциклопедичного знання про той чи інший об'єкт.

Думка, що знання наявне в людській пам'яті у формі комплексно структурованих сукупностей, була дуже швидко акцептована й набула популярності в психології, інформатиці, а згодом у лінгвістиці. Однією з таких моделей репрезентації знань вважається фрейм. Існує чимало визначень цього терміна та величезна кількість концепцій, споріднених із теорією фреймів. Проте всі вони характеризуються високим ступенем гетерогенності. Так, на думку М. Мінського, фрейм – це структура даних для представлення стереотипної ситуації; сполучення питань, на які потрібно дати відповіді щодо гіпотетичної ситуації. Ч. Філлмор розглядає ці когнітивні структури як об'єднані в систему певні схеми чи конструкти понять або термінів, чия структура накладається на деякі аспекти людського досвіду і які можуть містити елементи, що є одночасно частинами інших таких конструктів. Ю. Чарняк зазначає, що фрейм являє собою корпус інформації з певної теми, в

якому має місце переплетення фактів і який характеризується цілісністю, а ван Дейк розуміє під фреймами стереотипні ситуації (інтерації), які фіксують вчинки учасників, що діють на основі соціальних установок. На думку вченого, вони позначають загальну структуру комплексних концептуальних одиниць, таких як ситуації чи епізоди. Інший дослідник, Роберт-Ален де Богранд, вважає, що фрейми – це глобальні зразки, які містять загальні знання про певний центральний концепт.

Як бачимо, дослідники не одностайні у визначенні центрального поняття – фрейму. Слід також відмітити, що крім такої різноманітності ці моделі представляють з одного боку суто лінгвістичні вирази, а з іншого описують феномени немовного характеру. А відтак ряд проблем залишаються відкритими і потребують глибшого вивчення, особливо ті, що стосуються фреймової організації літературно-художніх творів.

Актуальність дослідження полягає у тому, що сучасна філологічна наука лише нещодавно відкрила для себе явище фреймів і знаходиться на початковому етапі їх вивчення. Проте вже зараз її досягнення у цій галузі є значними, тому стає зрозумілим, що даний феномен не лише має велику лінгвістичну цінність, сприяє розширенню мовознавчої науки, а і показує безпосередній зв'язок між філологією, культурологією та психологією. А це в свою чергу збагачує сучасну науку і наближує нас до глибшого сприйняття людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота пов'язана з проблематикою наукової теми кафедри германської філології та перекладознавства «Проблеми лексико-граматичної семантики, прагматики та стилістики в когнітивно-дискурсивній парадигмі».

Об'єктом дослідження у цій роботі є складнопідрядне речення, репрезентоване фреймовими сітками або синтаксичними концептами.

Предметом дослідження є способи перекладу позиційних структур, представлених фреймами, що базуються на пропозиційних схемах СПР.

Метою роботи є визначити і охарактеризувати закономірності функціонування фреймових структур у складнопідрядних реченнях та встановити адекватні шляхи їх перекладу на українську мову.

Для дослідження мети потрібно вирішити такі **завдання**:

1) встановити особливості когнітивно-дискурсивної парадигми у сучасній лінгвістиці; 2) описати синтаксичний концепт та проблеми його дослідження; 3) визначити роль та місце фреймів у синтаксичних структурах, описати методику фреймового моделювання речення; 4) проаналізувати таксономічні характеристики складнопідрядного речення у лінгвістиці; 5) визначити адекватні шляхи передачі СПР як фреймової організації тексту на мову перекладу; 6) зробити аналіз перекладу дібраних речень.

Матеріалом для дослідження є речення, дібрані з твору Kazuo Ishiguro «The Remains of the Day» у перекладі Ганни Лелів на українську мову Кадзуо Ішігуро «Залишок дня».

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань передбачає використання таких методів: *метод аналізу словникових дефініцій* застосовувався для уточнення лінгвістичних термінів і понять, окреслених темою дослідження; *структурно-семантичний метод* – для визначення змісту синтаксичних одиниць; *метод фреймового моделювання* – для виділення засобів концептуалізації та категоризації, їх взаємодії. Крім того, було залучено *методи описового та зіставного аналізу*.

Апробація роботи. А.Муравська, Д.Мерзла, А.Марінчук Речення в аспекті синтаксичної семантики: новітні підходи до вивчення // СХV Міжнародна інтернет-конференція «*НАУКОВІ ПІДСУМКИ 2022 РОКУ*», м. Чернігів, Україна. С. 210 - 215

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури. Обсяг роботи становить 94 сторінок. Список використаної літератури становить 88 найменувань.

РОЗДІЛ 1. КОНСТРУКТИВНІСТЬ РЕЧЕННЯ У КОГНІТИВНОМУ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТАХ

1.1. Речення у когнітивно-дискурсивній парадигмі

«Синтаксис – це вченням про мову у цілому, оскільки тут у фокусі уваги перебуває вивчення механізму породження речень, а мова – це ніщо інше як сукупність речень» [3].

«Вивчати речення – це значить вивчати мову, і навпаки: вивчати мову – це значить вивчати речення» [3, с. 153].

«Речення – це найскладніша і багатогранна синтаксична одиниця мови, що належить до вищого її рівня й характеризується багатоаспектністю [61, с. 18]. Таким чином, беззаперечним є той факт, що досліджуючи речення, потрібно враховувати саме його різноплановість». Саме для германського синтаксису традиційним є багатоаспектне вивчення речення.

На сучасному етапі розвитку науки про мову огляд різних точок зору на природу речення і його положення у системі мови можна було б значно розширити. Якщо Джон Ріс у своїй книзі «Що таке речення?», яка вийшла другим виданням у 1939 році, навів 139 визначень речення, то до теперішнього часу легко можна було б подвоїти, якщо не потроїти, кількість таких визначень. Звичайно, всі існуючі визначення є типовими для сучасного стану науки про мову. Крім того, вони вміщують цікаві спостереження і уявлення, які можна використати для того щоб ще раз переглянути проблему речення і, якщо не дати черговий варіант його визначення то хоча б фіксувати деякі його особливості, з тим щоб відповісти на те питання, яке цікавить нас – чи можна вважати речення верхнім рівнем мови?

Абсолютно зрозуміло, що разом із реченням встановлюється деяка межа і ця межа характеризується, у першу чергу, тією обставиною, що за її межами лінгвістичний аналіз не застосовувався. Його компетенція закінчується з реченням. Дещо перефразовуючи Блумфільда, можна сказати, що речення є

найбільшою одиницею лінгвістичного опису. Це зумовлено різними причинами. У першому випадку навіть без усяких пояснень – це просто граматичний опис, який починається із фонетики і завершується синтаксисом.

В іншому випадку речення знаменує собою перехід з мови в мовлення, а мовлення не є предметом лінгвістики. І, нарешті, з третього боку, – речення виявляється десь у середині ієрархії рівнів, але самою «точкою відліку» для лінгвістичного аналізу знову таки є речення.

«Для синтаксичної теорії кінця ХХ століття характерна диференціація аспектів дослідження, зумовлена пошуками «моделі опису». Існуюча ієрархія аспектів призвела до появи великої кількості напрямів, концепцій, неоднозначної термінології» [3].

Один і той самий напрям може мати різні інтерпретації: *структурний, конструктивний, формальний; комунікативний та функціональний; денотативний та номінативний* тощо. Це дещо ускладнює дослідницьку роботу. Але абсолютно очевидним є те, що для будь-якого опису речення **базовими є структурний та семантичний аспекти.**

«Із структурно-семантичним аспектом однозначно пов'язаний логічний, так як зумовлює вияв структурних та семантичних властивостей речення, кількість і характер компонентів структурної схеми речення – носіїв мовної семантики» [3, с. 13] .

«Комунікативний аспект речення має особливе значення. Мова примушує людину модифікувати свої процедури інтерпретації і продукування мовлення. Речення формується у процесі акту комунікації, думка набуває форми, створюється структура речення» [62, с. 132].

Узгодження структурного, семантичного та комунікативного аспектів сприяє всебічному аналізу речення. «На зміну традиційному об'ємному опису речення приходять усвідомлений та вибірково синтез аспектичних підходів до дослідження» [3, с. 13], хоча й не виключається можливість вивчати речення в одному домінуючому аспекті. Так от цим домінуючим аспектом може бути **когнітивний.**

Когнітивна граматика, що сформувалася наприкінці минулого століття, інтегрує синтаксичну та семантичну теорії й фокусує увагу на виявленні способів пізнавальної (когнітивної) діяльності людини.

1.2. Когнітивна лінгвістика як спосіб категоризації та концептуалізації людських знань

Когнітивна лінгвістика – галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду. Об'єктом когнітивної лінгвістики є мова як експонент когнітивних структур і процесів свідомості, а предметом – співвідношення когнітивних механізмів свідомості з природною мовою і її мовленнєвою реалізацією.

Когнітивна лінгвістика як мовознавча галузь ґрунтувалася на теоретичному доробку *когнітивної науки*, яка зародилася у США після другої світової війни. Виникнення когнітивної науки саме в цей період було зумовлене нагальною потребою вирішення проблем швидкісної обробки інформації, ефективного зв'язку, створення потужних обчислювальних машин.

Когнітивна наука поставила перед собою завдання дослідження пізнання (когніції) і пов'язаних із ним процесів і структур, хоч це завдання певною мірою вже реалізували такі галузі науки, як філософія, логіка, психологія [40].

Об'єктом уваги представників когнітивної лінгвістики насамперед була *когніція* – пізнавальний процес, результатами якого є набуття досвіду, отримання знань шляхом сенсомоторного сприйняття світу за допомогою органів чуття, інтеріоризації у свідомості результатів цього сприйняття, обробки й переробки набутих знань на підставі внутрішнього рефлексивного досвіду, систем категоризації та концептуалізації, а також мовної інтерпретації та переінтерпретації. Когніція ґрунтується на психічних функціях свідомості,

які утворюють психофункціональний континуум: мисленні, відчуттях, почуттях, інтуїції та трансценденції, за К. Юнгом, а також на їхній взаємодії з діяльністю позасвідомого, рівень переробки інформації якого, на думку сучасних дослідників, набагато перевищує рівень свідомих процесів.

«Когнітивізм кваліфікується одночасно як перший етап розвитку когнітології і як один із принципів когнітивної лінгвістики, згідно з яким людська когніція (пізнавально-мисленнєва діяльність) уподібнюється комп'ютерним операціям із символами, обчисленню (*комп'ютації*), а структури репрезентації знань – жорстким схемам при ігноруванні антропологічних, культурних, нейрофізіологічних характеристик людини» [40].

«Категоризація є механізмом виведення у структурах мислення, який передбачає об'єднання предметів і явищ у відповідні класи як рубрики досвіду, сформовані шляхом пізнавальної діяльності людини. Категоризація пов'язана з усіма когнітивними системами й операціями (порівнянням, ототожненням, аналогією). Саме когнітивна наука вперше поставила питання про категоризацію досвіду людини з огляду на процеси вивчення когніції» [40].

Концептуалізація ж сприяє формуванню концептуальної системи, складниками якої є *концепти* – інформаційні структури свідомості, різносубстратні за способами формування та представлення знань про певні об'єкти та явища.

Концептуалізація – один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки; понятійна класифікація, «один із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні отримуваної нею інформації, яка надходить із різних каналів і приводить до творення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини» [59].

Результатом концептуалізації є формування **концептуальної системи** – системи концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальна система фіксує інформацію, яка поступає до неї в мовній і невербальній формі різним шляхом: від органів чуття, у результаті осмислення, на підставі інтуїції, позасвідомих процесів або у функціональному континуумі взаємодії різних пізнавальних механізмів. Розгляд концептуальної системи в сучасній когнітивній лінгвістиці залежить від обрання дослідниками одного із принципів антиномії модуляризму й холізму.

У межах концептуальної системи представники когнітивної семантики виокремлюють **«концептуальні сфери** (conceptual domains), або домени. Вони репрезентують певну предметну галузь (наприклад, рослин, тварин, політики, музики тощо)» [59].

Фрагментом концептосистеми, який представляє інтеріоризований людиною або етносом світ, є **концептуальна картина світу**. За межами концептуальної картини світу концептосистема містить результати внутрішньої обробки інформації, яка безпосередньо не проектується на навколишню дійсність, хоч вважається що у свідомості людини немає нічого, не пов'язаного зі світом тією чи іншою мірою (з огляду на це поняття концептосистеми і концептуальної картини світу ототожнюються).

Дослідники розмежовують мовну й концептуальну картини світу, хоч деякі мовознавці вважають, що більш правильним би було говорити про мовномисленнєву картину світу, не ототожнюючи мову й мислення, а підводячи під мовну модель когнітивну базу, або про мовленнєво-мисленнєву єдність, виходячи із «принципу холізму всіх психічних складників свідомості, які шляхом динамічних переходів невіддільні один від одного» [59].

1.3. Концепт та проблеми його дослідження

Деякі ранні тлумачення терміна *концепт*, як зазначає О. О. Селіванова, були лінгвофілософського спрямування.

У сучасній когнітивістиці поняття *концепту* має два значення: як позначення родового поняття одиниць концептуалізації, так і власне одиниці концептуалізації. Концепту як одиниці концептуалізації в даний час присвячена велика кількість праць, причому ці праці вже не власне теоретичного плану, а праці прикладні, які описують реальну систему концептів різних мов. Аналіз багатьох праць [27; 75; 21; 20] показує, що концепти різняться між собою за структурою та обсягом змісту.

Саме ця «багатовимірність» концепту, зазначає А. М. Приходько, і спричиняє той факт, що лінгвоконцептологія має ще чимало «білих плям», поставлених, але не розв'язаних завдань, суперечливих і навіть гостро дискусійних проблем. Її безкрайне поле відкриває широкі перспективи для дослідницької ініціативи» [21, с. 8].

Концепт кваліфікується нами як інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті; *смысл*, яким оперує людина в процесі мислення. Підґрунтям такої дефініції стало 1) класичне тлумачення концепту О. С. Кубряковою: «Концепт – термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини. Поняття концепту відповідає уявленню про ті змісти, якими оперує людина у процесах мислення і які відображають зміст досвіду та знання, зміст результатів усієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді деяких квантів знання» [52, с. 90]; 2) дефініція запропонована М. М. Болдирєвим: «Концепти – ідеальні абстрактні одиниці, смисли якими людина оперує у процесі мислення; «кванти знання»; концептом може бути і

окремий смисл, і ціла концептуальна структура, що включає інші концепти і задає інші ступені абстракції; за своїм змістом і ступенем абстракції концепти можуть підрозділятися на декілька типів: конкретно-чуттєвий образ, представлення (уявлення), схема, поняття, прототипи, пропозиційна структура, фрейм, сценарій (скрипт), гештальт тощо» [29]; 3) визначення, що його пропонує О. О. Селіванова: «Концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого» [84, с. 410–411].

1.3.1. Концепт і речення: спільне та відмінне.

«Факт визнання багатоаспектності структури речення, про що йшлося вище, досить чітко демонструє багатоступеневість смислотворення та мовного кодування інформації у взаємодії із інтенціями мовця. Реальні події співвідносяться з онтологічним рівнем; відображення характерних ознак об'єктивних сутностей через мову формує семантичний рівень; відношення, які встановлюються на цьому рівні проектуються на синтаксичний рівень, а інтенціональний світ мовця виражається на рівні організації висловлювання» [3, с.326].

Важливо відмітити, що усвідомлення мови в єдності його онтологічних аспектів базується на низці об'єктивно існуючих показників, які включають фізичні властивості об'єктів оточуючого світу, релевантність всіх когнітивних механізмів людини як біологічної системи, існування конкретних комунікантів в певний момент в певній точці простору, наявність мовних засобів матеріалізації думки про світ, які доступні всім членам лінгво-культурної спільноти. Значення май нерозривний зв'язок мови з іншими когнітивними системами, таким як сприйняття, пам'ять, мислення, досвід. Урахування всіх цих показників у загальному процесі передачі інформації свідчить про репрезентацію структурою речення різних мовних і немовних знань. Механізм взаємодії цих знань корелює із механізмом взаємодії різних рівнів в процесі

формування смислу речення-висловлювання. Базується цей механізм на таких принципах: конгруентності та єдності когнітивних, функціональних та системно зорієнтованих аспектів мови [41].

Принцип конгруентності «полягає в узгодженні відношень на рівні онтології світу, онтології мови та онтології мовця. Симетрія рівневих відношень об'єктивується в мові через базову перехідну конструкцію, яка є свого роду перехідним кодом для символізації суб'єктно-об'єктних відношень в їх первинній функції (*підмет – суб'єкт, ініціатор дії, а комплемент – об'єкт, на який скерована дія суб'єкта*). У цьому й проявляється конгруентність онтологічного та інтенціонального рівнів. Роль динамічного аспекту проявляється у зміні інтенцій мовця, що супроводжується висуненням окремих слів у більш значиму позицію мовця. У такому випадку синтаксичний суб'єкт не є конгруентним до семантичного, що відповідно призводить до асиметрії семантичного і синтаксичного рівнів»[3, с.326].

Принцип єдності когнітивних, функціональних та системно зорієнтованих аспектів мови має свій безпосередній зв'язок з попереднім. «Речення репрезентує своєю структурою реалізацію системно-категоріальних значень перехідної конструкції, а також різні модифікаційні процеси як прояв функціонального аспекту мови. Функціонально-когнітивні властивості мовного знаку проявляються у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовця, коли можливим є аналіз його кінцевого продукту, висловлювання, з точки зору реалізації системно-закріпленого значення знаку та його системно-контекстуального осмислення» [3, с. 327]. Важливість цього принципу визнається і в аспекті функціональної категоризації різних конструктивних елементів речення.

Зауваження, зроблене Р. Ленекером з приводу того, що мова набуває форми у процесі реалізації різних функцій [56, с. 14], є значущим в аспекті модифікації категоріального значення перехідності. Залежність функцій мови від комунікативних завдань виражається в операції топікалізації, яка полягає у висуненні на перший план най більш значимих одиниць (*акцентних доменів*).

У ході цієї операції може бути змінена цікава властивість перехідної конструкції актуалізувати відношення *агенса* і *пацієнса*. Синтаксична організація висловлювання є лише формальним компонентом у складному процесі формування смислу речення і як «упаковка» допускає різноманітну комбінаторику складових її одиниць за закріпленими у мові схемами розгортання думки. Визначальними у цьому процесі є функціональні параметри, а основоположним, фундаментальним поняттям вважається концепт як мисленнєва опора у семасіологічному процесі. Звернемося до схеми (рис. 1.1).

Представлення різних рівнів у структурі речення-висловлювання та пояснення конкретних механізмів їх взаємодії безпосереднім чином пов'язано із осмисленням мовної репрезентації концепту, що й продемонстровано на рис. 5.1.

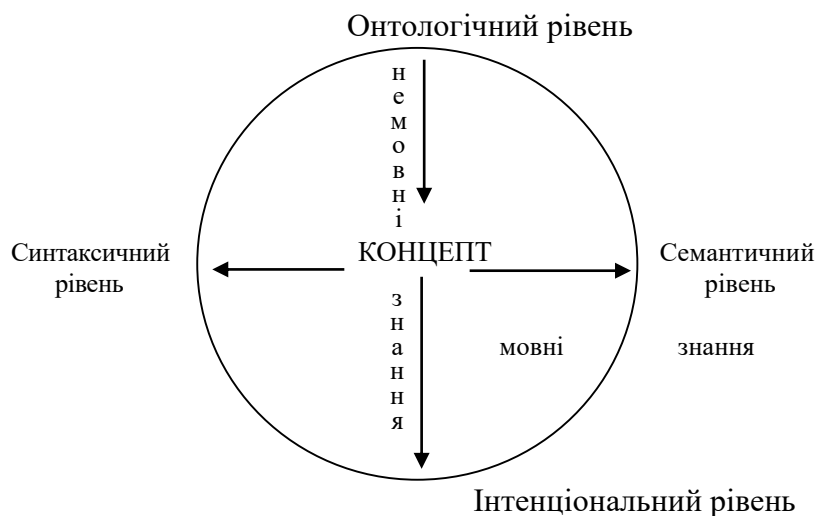

Рис. 1.1. Концепт як мисленнєва опора

Концепт як ментальна сутність займає основне положення у загальному процесі взаємодії всіх структурних рівнів речення, пов'язуючи мовні та немовні сутності. «Специфіка речення як знака полягає у тому, що воно символізує не окремий об'єкт, а тип відношень між об'єктами. Мисленнєвий образ цих відношень у вигляді схеми пропозиції закріплюється за концептом і фіксується таким чином у пам'яті людини. У мові за концептом закріплюється

конкретний тип конструкції. Визначальним у процесі мовного опосередкування концепту є інтенціональний рівень, з позицій якого оцінюється значимість інформації для мовця і ракурс її подачі з точки зору виділеності елементів. Відповідно інтенціональні параметри впливають і на активацію тих або інших концептуальних ознак, що у свою чергу зумовлює вибір типу конструкції. Характер цього впливу відображений на схемі у вигляді взаємонаправленості онтологічного та інтенціонального рівнів» [3, с. 328].

Основоположним фактором у структуруванні концепту у процесі його вербалізації є характер події та інтенції мовця. Що надважливо у цій ситуації, що **актуалізація певних концептуальних ознак детермінує вибір конструкції**. На схемі відмічена векторна направленість концепту на семантичний та синтаксичний рівні, що передбачає залежність засобів репрезентації від типу концепту. Апелюючи одночасно до онтології світу та системи мови, концепт дозволяє контамінувати мовні та немовні знання у складному механізмі взаємодії всіх рівнів речення. У кінцевому підсумку речення постає як цілісна одиниця, яка інтегрує енциклопедичну інформацію, знання морфології та правила узгодження слів [41].

Ми висуваємо гіпотезу, що представлення **різних рівнів у структурі речення-висловлювання** та пояснення конкретних механізмів їх взаємодії безпосередньо пов'язано з осмисленням **мовної репрезентації концепту**, що й продемонстровано на рис. 1.1.

Далі зупинимося детальніше на факті існування або неіснуванні так званого синтаксичного концепту.

Специфіка синтаксично репрезентованих концептів пояснюється М. М. Болдирєвим саме їх багатовимірним характером. «Багатовимірність синтаксичних концептів проявляється у репрезентації знань мовного та немовного характеру. Вони відображають знання певного граматичного концепту, або смислу (тобто пропозиційного значення) і деякого концептуального змісту немовної властивості у вигляді судження про світ (конкретний смисл речення), а також поняття синтаксичної моделі, або

структурної схеми речення, синтаксичних позицій і синтаксичних функцій конкретних слів, які використовуються у реченні, синтаксичному зв'язку і різних його типах» [29, с. 48].

Важливу роль синтаксично репрезентованих концептів відмічають З. Д. Попова і Й. А. Стернін. «Без синтаксичних концептів семантичний простір мови існувати не може, адже знання набору концептів без видів відношень між ними покидає такий простір життя та руху» [67, с. 81]. На думку авторів, для виявлення синтаксичних концептів використовують такі прийоми: 1) виділення стійких послідовних словоформ суб'єктива та предикатива (словоформи, які називають суб'єкт та предикат судження) з їх обов'язковими супроводжувальними; 2) встановлення типової пропозиції певної структурної схеми; 3) вивчення лексичного варіювання висловлювань із загальною структурною схемою, яке веде до розщеплення схеми та формування з її варіантів нових синтаксичних концептів; 4) вивчення семантики морфологічних словоформ у висловлюваннях [67, с. 158].

Як бачимо в усіх зазначених вище прийомах виділення синтаксичних концептів домінантою проходить: «домінантність послідовності словоформ»; «типова схема пропозиції», «загальна структурна схема» тощо, а також у зв'язку із тим, що дієслово своєю семантикою й валентнісною рамкою фіксує у нерозчленованому вигляді пропозицію **як мисленнєвий образ денотативної ситуації**, воно є носієм моделі пропозиції, яка зі свого боку слугує одиницею вищого рівня (абстрактної категорії) [4], то одиницею нижчого рівня є конкретний тип речення, або **актуалізована у мові конструкція**.

Отже, об'єктом базового рівня у синтаксисі є **конструкція**. Як стверджує Л. Телмі, «граматична конструкція – це граматичний комплекс, який складається з певних комбінацій простих форм, абстрактна схема зі структуруючою функцією». Ця функція образно може бути порівняна зі «скелетом для концептуального матеріалу, який виражається лексично» [71]. Думка про структурування функції, яка виконується синтаксичною

конструкцією по відношенню до концептів, є, на наш погляд, вагомим аргументом на користь специфіки концептуальних процесів на рівні синтаксису. Специфіка ця полягає як у механізмах концептуального зв'язування, так і в механізмах «налаштування» композиційних елементів одне на одного у процесі їх інтеграції в одне, більш складне, ціле. А таким складним цілим може бути «фрейм», про що йтиметься далі.

1.3.2. Синтаксичний концепт, фрейм та фреймові сітки.

Окрім дискусії, поняття «синтаксичного концепту» викликає критику. Так, А.М.Приходько, досліджуючи питання типології концептів, не погоджується з виокремленням такого поняття як «синтаксичний концепт». «Синтаксичним концептом називають «ТИПОВУ» пропозицію, яка зафіксована конкретною структурною схемою простого речення, те відношення, яке спіймано мовцем як типове (відношення буття /інобуття) [Попова, Стернин]. На нашу думку, виділення синтаксичних концептів досить дискусійним питання. Пропозиція як амодальний інваріант речення має лише одну із трьох необхідних для концепту конститuentів – понятійний (денотат ситуації), коли про образне та ціннісне начала говорити не приходиться. Саме тому ми пропонуємо звернутися до фрейму, як структури, що репрезентує стереотипні ситуації у свідомості (пам'яті) людини або інтелектуальної системи і призначена для ідентифікації нової ситуації, що базується на такому ситуативному шаблоні. З такої моделі певної концепції нічого не можна забрати, атрибути моделі можна лише заповнити. Загальну ідею фреймового способу подання знань сформулював М. Мінський стосовно зорового сприйняття об'єктів. За визначенням М. Мінського, «фреймом є один з перспективних видів об'єкта сприйняття, який можна формально представити деякою структурою у вигляді графа. Верхня вершина такого графа відповідає найменуванню об'єкта, а підпорядковані вершини — елементам цього об'єкта, що їх видно спостерігачеві з певної точки. Зміна положення об'єкта відносно спостерігача призводить до формування інших фреймів, оскільки видимими тут можуть бути інші елементи». За думкою автора, «елементи, які стають при

цьому невидимими, не зникають з пам'яті, а запам'ятовуються, що відображається і в формальному записі нових фреймів. Це має вираз в тому, що між такими елементами та найменуваннями нових фреймів встановлюється зв'язок з поміткою про те, він є неявним. В результаті ті самі елементи можуть повторюватися в різних фреймах. Запропонована автором форма запису фреймів дозволяє не дублювати такі елементи, а використовувати їх як спільні термінали для певної групи фреймів. Група фреймів, що пов'язані між собою, утворює систему» [64] .

За уявленням М. Мінського, «у довгостроковій пам'яті людини зберігається великий набір систем фреймів, що використовуються, наприклад, під час розпізнання людиною зорових образів. З цією метою в пам'яті активується такий фрейм (або система), який найбільше відповідає гіпотезі про об'єкт сприйняття, що й забезпечує високу швидкість його розпізнання та осмислення» [64] .

Така уява про фрейми отримала в подальший розвиток та інтерпретацію. Фрейм зараз, як правило, ототожнюється зі стандартною, стереотипною ситуацією, що включає деяку множину конкретних однорідних ситуацій. Залежно від класу ситуацій розрізняють фрейми візуальних образів, фрейми-сценарії, семантичні фрейми і т. ін.

Структура фрейма включає три основних типи даних: *поняття* (назва фрейма), *характеристика* (назва терміналу – вершини нижнього рівня), *значення характеристики* (заповнювач терміналу). У зв'язку з цим можна вважати, що у фреймі реалізовано деякі загальні принципи, що властиві організації баз даних, де як одиниці виділяються об'єкти, характеристики та їхні значення, а також семантичним сіткам, у яких розрізняють абстрактний та конкретний рівень. Фрейм надає засоби організації знань в слотах, що містять характеристики та структури. «В моделі фрейма – це щось на зразок схеми з категоріями і підкатегоріями» [57]. Фрейм – це абстрактний образ для представлення деякого стереотипа сприйняття. Наприклад, згадування слова «кімната» породжує у слухачів образ кімнати: житлове приміщення з чотирма

стінами, стелею, підлогою, вікнами та дверима, площею приблизно 6-20 м². [64].

В теорії фреймів такий образ кімнати називають фреймом кімнати, **фреймом** також називають і формалізовану модель для представлення образу. З такої моделі не можна нічого забрати, але є можливість заповнення певних дірок в атрибутах, таких як кількість вікон, колір стін, висота стелі, покриття підлоги та інше. Розрізняють фрейми-взірці або прототипи, які зберігаються в базі знань, та фрейми екземпляри, котрі створюють для відображення фактичних ситуацій на основі даних, що надійшли. Модель фрейма є достатньо універсальною, оскільки дозволяє відобразити все різноманіття знань через фрейми структури, які використовуються для позначень об'єктів та понять (позика, заклад, вексель); ролей (менеджер, касир, клієнт); сценаріїв (банкротство, зібрання акціонерів, святкування уродин); ситуацій (тривога, аварія, робочий режим пристрою) і т. д.

Фрейм, за визначенням М. Мінського, є «ієрархічно впорядкованою репрезентацією певної стандартної ситуації дійсності». У формальній нотації він може бути представлений у вигляді графової структури, де головна позначає об'єкт (наприклад, «кімната»), а підпорядковані вершини-елементи цього об'єкта, які можна спостерігати з певних позицій. Вважається, що у довгостроковій пам'яті людини зберігається великий набір різноманітних фреймів, що актуалізуються під час пред'явлення нових сцен. Для розпізнавання сцен в пам'яті людини має актуалізуватися саме той фрейм, що якнайбільше відповідає гіпотезі про об'єкт, який сприймається. У такий спосіб здійснюється ідентифікація об'єкта у свідомості людини. Наприклад, інтелектуальна система, що використовує фрейм «кімнати», має змоделювати здатність людини, що входить до кімнати, охопити все єдиним поглядом, скласти уявлення про те, що є у кімнаті, як розставлені меблі, скільки у кімнаті вікон тощо.

Фрейм репрезентує у свідомості людини (або у її комп'ютерній моделі) не лише стереотипну ситуацію, але водночас і зв'язки цієї структури з деякими

іншими видами інформації, зокрема, з інформацією про те, як користуватися фреймом та що слід робити, коли сподівання не виправдовується. Один із провідних дослідників у галузі штучного інтелекту Р. Шенк наголошував, що «винахід фрейму» став справжньою сенсацією для штучного інтелекту; ця структура виявилася надзвичайно важливою не тільки для вирішення проблеми розпізнавання візуальних образів, але майже одразу для створення моделей розуміння природної мови.

Цю категорію було введено в 1974 році М. Мінським, відомим дослідником в галузі штучного інтелекту. Концепція фреймів формувалася у контексті відомого Стенфордського Проекту створення інтегрального робота «око-рука», де фрейм мислився як знаряддя для моделювання процесу сцен з дійовими особами, супутніми предметами, фоном тощо. Фрейми означали стереотипні, еталонні сцени, добре відомі людині з життєвого досвіду або спеціальних знань, під які можна було підводити нові, близькі до них сцени, щоб у такий спосіб розпізнавати структуру нових сцен та ситуацій [64].

Ч. Філлмор називав **«ментальні простори фреймами»** [38]. Фреймова семантика як лінгвістична концепція була вперше запропонована Ч. Філлмором у середині 70-х років і була розвитком його теорії відмінкової граматики. Застосовуючи поняття фрейму, Ч. Філлмор спочатку розумів його суто лінгвістично як «систему вибору мовних засобів – слів, граматичних правил і мовних категорій, – які асоціюються з прототипічними сценами або типовими ситуаціями». Пізніше поняття фрейму практикується з когнітивної точки зору як «особлива уніфікована конструкція знання чи схематизація досвіду». Ще пізніше Ч. Філлмор визначає «фрейми як когнітивні структури, знання яких передбачається концептами, репрезентованими словами». Саме така дефініція дає нам підстави трактувати пропозицію, виражену реченням, або декілька пропозицій, які виражаються у складному реченні як конгло мерат пропозицій, трактувати як тип фрейму. До речі у давньоанглійському

синтаксисі реченні йменувалося нічим іншим як фреймом, рамковою конструкцією.

У сучасній лінгвістиці фрейм визначається таким чином: «одиниця знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури»; «структура даних для представлення стереотипної ситуації»; «тип когнітивної моделі, що репрезентує знання і думки, пов'язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями»; «структура знання, що об'єднує численні сфери, які асоціюються з певною лінгвістичною формою»; «когнітивна структура, яка існує в феноменологічному полі людини, базується на ймовірних знаннях про типові ситуації, очікуваннях з приводу якостей і відносин реальних і гіпотетичних об'єктів» [64, 29, 52, 3].

Фрейм – це модель культурно зумовленого, канонізованого знання, яке є загальним хоча б для частини суспільства. Фрейм складається з вершини (теми), слотів або терміналів, які заповнюються пропозиціями. Основною одиницею збереження інформації є пропозиція. «Фреймова семантика – це засіб когнітивного та семантичного моделювання мови» [57]. Це дає можливість моделювати принципи структурування і відображення певної частини людського досвіду, знань у значеннях мовних одиниць, способи активації загальних знань, які забезпечують розуміння в процесі мовної комунікації. При цьому відсутня чітка межа між мовними значеннями і людським досвідом. Фрейми – це блоки знання, які стоять за значеннями слів і забезпечують їх розуміння. Фреймова семантика наголошує на необхідності пов'язування значення слова з фреймом, що лежить в його основі. Тим самим вона допускає можливість того, що комуніканти можуть знати значення слова, яке входить в певну лексичну групу, навіть якщо вони навіть не знають ніяких інших слів із цієї групи або деякі з них. Термін «фрейм» використовується в даному випадку як родове поняття – загальний термін для позначення різних типів структур: фреймів, схем, сценаріїв [69].

1.3.3. Фрейм як структура знання і як структура репрезентації знання.

На сьогодні можна чітко говорити про існування двох підходів до поняття фрейму у когнітивній лінгвістиці: *фрейм як структура знання* і *фрейм як структура репрезентації знання*. З одного боку, фрейм розглядається як частина когнітивної системи людини. У цьому випадку фрейм визначається як реальна когнітивна структура, «структурований фрагмент знання світу на якійсь ділянці, що склалася у свідомості навколо якоїсь сутності як узагальнене сумарне уявлення про сферу її існування» [52, с. 62]. З іншого боку, фрейм є засобом, інструментом представлення когнітивної структури, «когнітивною моделлю, що передає знання та думку про певну, часто повторювану ситуацію» [4].

Намагаючись розмежовувати два розуміння фрейму – як структури знання та структури репрезентації знання, О.В. Соколова зауважує, що при вивченні фрейму як структури знання ми звертаємося до мови-феномену, а при вивченні фрейму «як структури представлення знання у фокусі уваги стає мова-конструкт» [70, с. 237].

Аліференко М.Ф. називає фреймом «мисленнєвий образ стереотипної ситуації, що є структурованим, об'єднує в єдиний когнітивний образ мовні і позамовні знання і може об'єктивуватися засобами вторинної та непрямопохідної номінації природної мови (у результаті номінативна структура, що вербалізує фрейм, ізоморфна до фреймової)» [11, с. 87].

На думку А.П. Бабушкіна, «фрейми виконують функцію ієрархічно організованої структури даних, яка акумулює знання про певну стереотипну ситуацію або клас ситуацій» [26, с. 35]. Фреймова модель представлення знань базується на теорії фреймів М. Мінського [64] і є когнітивною моделлю пам'яті людини. В її основі лежить положення про сприйняття дійсності через зіставлення у пам'яті фреймів, кожний з яких пов'язаний із яким-небудь об'єктом пам'яті, а також інформацією, що отримується зі світу дійсності.

Фрейми «містять основну, типову та потенційно можливу інформацію, що асоціюється із тим або іншим концептом. Крім того, не виключено, що фрейми мають більш-менш конвенційну природу і тому можуть визначати і описувати, що в певному суспільстві є «характерним» або «типовим». Таке визначення фрейму розглядає його як основу, скелет, на який накладається інформація, що передається адресантом. Відображаючи зміст реальної дійсності у мовленні, адресант накладає на цей зміст свої особисті смисли. Вербалізація фреймів у ситуації відбувається з волі та бажання того, хто говорить та відповідно до його бачення ситуації [18].

На відміну від інших типів когнітивних одиниць (напр. поняття, образ тощо), фрейм представляє собою смисловий каркас майбутнього висловлення. Це значить, що будь-який смисл, який вербалізується, постає на домовному етапі у вигляді фрейму (як сукупності смислових вузлів (слотів) ідеальної багатомірної когнітивної одиниці, що підлягає вербалізації). Зворотний процес спостерігається у випадку декодування мовлення, коли одномірна мовна структура розгортається через утворену реципієнтом фреймову структуру у багатомірну когнітивну одиницю, що викликає у свідомості реципієнта відповідні образи й поняття.

Сформульовану тезу можна проілюструвати схемою відповідності ідеальної когнітивної і матеріальної мовної одиниці (рис. 1.2).

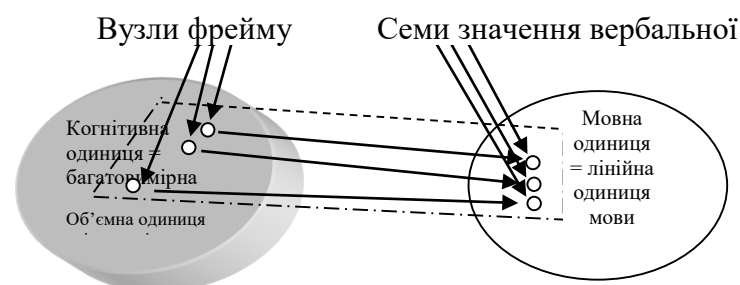

Рис. 1.2. Смисловий каркас висловлення

Ліва частина схеми представляє собою багатовимірну ідеальну одиницю свідомості, яка підлягає вербалізації, права частина – одновимірну лінійну

одиницю. На схемі чітко видно, що обсяг і зміст когнітивної одиниці фокусується у фреймі як смислового каркасі майбутнього висловлювання. Вузли фрейму, позначені пунктиром, змикаються із компонентами значення співвіднесеної з ним вербальної одиниці або структури. Фрейм поєднує, таким чином, галузь знання та галузь мислення і має лінгвокультурну природу. Набір його вершинних вузлів є завжди набором концептуальних смислів для ідентифікації референтної ситуації у мовній свідомості носіїв національної мови у процесі спілкування [52, с. 21].

Отже, виходячи із викладеного вище, можна ствержувати, що **фрейм є багатоаспектним когнітивним феноменом, тісно пов'язаним із процесами мовної категоризації, збереження та репрезентації інформації, а також є своєрідною структурою даних, яка представляє (стандартну) типову ситуацію, що може включати в себе один або декілька епізодів, тобто бути як моноситуативною, так і поліситуативною.** Фрейм як принцип репрезентації когнітивного знання поєднує область когнітивного і мовного у процесі вербалізації інтенціонального смислу, змикаючись смисловими вузлами схеми з відповідними компонентами значення семантичної (пропозиційної) одиниці (структури мови), що актуалізує співвіднесений із нею фрейм у свідомості носія мови.

Таким чином, фрейм «відповідає» за конструктивну базу гіпотаксису. Якщо взяти до уваги той факт, що ситуація – це «сукупність елементів, наявних у свідомості мовця в об'єктивній дійсності в момент мовлення і які зумовлюють відбір мовних елементів при формуванні самого висловлювання» [79, с. 251], то для нашого об'єкта дослідження, тобто СПР, характерним є поліситуативний фрейм.

1.4. Методика фреймового моделювання

Фреймовий аналіз полягає у встановленні вершинних та термінальних слотів фрейму у складі синтаксеми. Такими вершинами ми вважаємо чотири лексичні категорії: *дієслово*, *іменник*, *прикметник*, *прийменник*, їх сукупність формує смисловий каркас і визначає конвенційність вербалізованого речення в тексті.

Фрейм як принцип репрезентації вербалізованого смислу через співвіднесену з ним в мовному тезаурусі одиницю або структуру, є частиною впорядкованої системи досвіду відображення свідомістю реальної дійсності. Впорядкованість даного досвіду фіксується у мовній свідомості носіїв мови певним стереотипним набором смислових компонентів поняття чи ситуації, відображеним, з одного боку, у структурі фрейму (як сукупності його смислових вузлів), а з іншого – у компонентах семантичної структури співвіднесеної із фреймом одиниць мови. Стереотипна ситуація постає, у даному випадку, не лише як шаблонна ситуація, а, перш за все, як набір смислових компонентів фрейму, які складають план її змісту, зафіксованих у порядку та ієрархічності зчеплення, що вважається прагматично релевантним для носіїв та володіє конвенційною природою.

Сукупність концептуальних вузлів (слотів) понятійного змісту речення лежить в основі прототипової фреймової структури, яка формує змістовий інваріант певного типу СПР при його актуалізації у тексті.

Ситуація, описувана у реченні, може і повинна здійснюватися шляхом виявлення та опису фрейму СПР як принципу репрезентації певного когнітивного знання ситуацій спілкування, представлених у тексті у вигляді лінгвокогнітивних сценаріїв. Особливу увагу слід звернути на лексичні одиниці, що номінують саме СПР. Семантична структура таких лексем фіксує основні компоненти когнітивного сценарію речення у мисленні носіїв мови і є корелятом фрейму речення, що містить потенціал розгортання когнітивної

схеми сценарію мовленнєвої взаємодії носіїв мови у будь-який можливий варіант вербального втілення актуалізованого у тексті фрейму СПР.

Згідно з результатами досліджень в галузі когнітивної лінгвістики, можна стверджувати, що всі процеси мовної категоризації основані на фреймуванні – процесі «задіяння» при породженні мовленнєвих категоріальних фреймів, коли значення мовної одиниці або структури «пропускається» через особливий категоріальний фільтр і узгоджується із призначенням цієї одиниці або структури для виконання нею певних функцій у загальному мовному контексті, що матеріалізує смисл вербалізованої когнітивної одиниці. У цьому сенсі фрейм постає як «пакування» мовних категорій та спосіб їх матеріалізації у текстовому просторі [3].

Лінгвісти, які розглядають особливості фреймової презентації тексту, виділяють *п'ять типів принципів структурної побудови фреймів*: першу властивість фреймів пов'язують з їх здатністю до взаємопроникнення; друга стосується можливості фокусування уваги людини на будь-якій частині фрейму; третя властивість вводить фрейм безпосередньо у динаміку мисленнєвих процесів; четверта властивість фрейму пов'язана із їх динамічною сутністю як відкритих структур знання, що дають уявлення про типові об'єкти й події; п'ята властивість фреймів стосується формального представлення їх структури. Вершинні рівні фрейму фіксовані і відповідають істинним речам, які є справедливими стосовно пропонованої ситуації.

Таким чином, фрейм – це «багатоаспектний когнітивний феномен, тісно пов'язаний із процесами мовної категоризації, зберігання та репрезентації інформації, а також із процесами породження мовлення та організації тексту. Така багатоаспектність цього когнітивного феномену відображається на наявності у мовознавстві численних трактувань фрейму. Незважаючи на різнопланові визначення фрейму, навіть найбільш відомі із них не можуть перебороти деякої абстрактності та термінологічної «розмитості» аналізованого когнітивного феномена [3].

Для моделювання концептуальних структур розбудовуються і широко застосовуються методики, започатковані представниками експерієнціального підходу. Зокрема *методика фреймового моделювання* набуває подальшого й використовується для систематизації ознак концепту.

На нашу думку, більш узгодженою із постулатами конструкційної граматики може бути типологія подійних схем, що спираються на **базові фрейми**, запропоновані С.А. Жаботинською [81; 82]. Згідно з цією концепцією, «скелетною» структурою внутрішнього лексикону є концептуальна сітка, що формується п'ятьма базовими фреймами – *предметним, акціональним, посесивним, ідентифікаційним та компаративним*. Фрейми названі базовими, оскільки вони демонструють вихідні, найбільш узагальнені (схемні) принципи категоризації та організації вербалізованої інформації про оточуючий людину предметний світ. *Пропозиції*, представлені у базових фреймах, є, по суті *подійними схемами*, які моделюють подію як «щось, що відбувається в одній точці простору і в певний момент часу». Подійні схеми є, по суті, «блочним будівельним матеріалом», який можна використати при структуруванні семантичних просторів різного обсягу, позначених як за допомогою одиниць мови, так і за допомогою одиниць мовлення. Подійні схеми забезпечують також гештальтну цілісність конструкцій як єдності постійних моделей і об'єктивуючих їх мовних форм – речень, словосполучень і деривативів. Тип подійної схеми визначається за її приналежністю до певного базового фрейму [82].

Серед базових фреймів репрезентації лексично поданих концептів: предметного, таксономічного, посесивного, акціонального й компаративного – **предметноцентричний фрейм** слугує основою концептуалізації, бо він характеризує сутність (ДЕХТО/ДЕЩО) за буттєвими, кількісними й якісними, локативними, темпоральними параметрами, які задані екзистенційною пропозицією, де між предметом і його властивостями встановлюється зв'язок *бути/існувати*: ДЕЩО *є* СТІЛЬКИ (кількість); ДЕЩО *є* ТАКЕ (якість); ДЕЩО *існує* ЯК (спосіб буття); ДЕЩО *є/існує* ТАМ (місце буття); ДЕЩО *є/існує* ТОДІ

(час буття), напр.: *He lives in London*. Отож, такі пропозиції є екзистенційними схемами, які, залежно від категорії ознаки, мають декілька варіантів: (1) квантитативна схема; (2) кваліфікативна схема; (3) локативна схема; (3) темпоральна схема; (4) схема способу дії.

Акціональний фрейм виділяється на основі пропозиції, який включає предмет-агенс і акт, який він виконує, позначений дієсловами: *does, acts, performs*. Така пропозиція є акціональною схемою, яка залежно від характеру самого акта, буває трьох різновидів: (1) схема стану/процесу «ДЕХТО/ДЕЩО –агенс діє», напр.: *He runs/play...*; (2) схема дії, яка містить зв'язку *діє на* (*acts upon*), моделює акт, який об'єктивується дієсловами направленої дії. Це може бути фізичний або ментальний контакт між агенсом та пацієнсом, при якому пацієнт не набуває ніяких змін, напр.: *This person takes/reads smth*; (3), ця може бути також дія, в результаті якої пацієнт набуває певних змін, напр.: *This machine washes dishes*; (4) схема каузації, яка включає зв'язку *робить* (*makes*), що є актом створення агенсом-каузатором нового предмета-фактитива, напр.: *This machine makes coffee*.

Посесивний фрейм, в якому встановлюються відношення між узагальненими ролями *власник* (*possessor*) і *те, що є у власності*, містить предикативну зв'язку *має* (*has*). Структура «ДЕХТО/ДЕЩО – ціле має ДЕКОГО/ДЕЩО *чим володіють*» є посесивною схемою. Її варіанти виникають за рахунок специфікації ролей: (1) схема партитивності; (2) схема інклюзивності; (4) схема посесивності. Все різноманіття посесивних відношень зводиться до вказаних понятійних типів [12].

Ідентифікаційний фрейм, де дві предметні сутності об'єднуються зв'язкою *є* (*is*), моделює відношення «ДЕХТО/ДЕЩО – ідентифікатив є ДЕЩО – ідентифікатор», які представляють собою ідентифікаційну схему. Різновиди схеми виникають за рахунок модифікації ідентифікатора: (1) схема персоніфікації: «ДЕХТО/ДЕЩО є ДЕХТО/ДЕЩО – персоніфікатор, напр.: *The city is New York*; (2) схема генералізації: ДЕХТО/ДЕЩО є ДЕХТО/ДЕЩО-класифікатор, напр.: *Polar is a tree*; (3) схема специфікації: «ДЕХТО/ДЕЩО – ідентифікатив є ДЕХТО/ДЕЩО – специфікатор», напр.: *A dog is a cat-chaser*.

Компаративний фрейм виникає на основі ідентифікаційного фрейму і містить зв'язку *ε* як (is as), що об'єднує дві ролі – компаратив (референт) як предмет, який порівнюють, і корелят як предмет, з яким порівнюють. Цей фрейм представляють компаративними схемами тотожності та подібності, в яких модифікується предикат-зв'язка: (1) схема тотожності «ДЕХТО/ДЕЩО – компаратив *ε* ДЕХТО/ДЕЩО – корелят»; (2) схема подібності: «ДЕЩО – компаратив *ε* ДЕЩО – корелят [81].

У результаті інтеграції базових фреймів виникає концептуальна сітка, що пов'язує всі подійні схеми, представлені як у значеннях слів, словосполучень, речень, так і у внутрішній формі вмотивованих мовних знаків. Варто відмітити, що внутрішня форма знака залежить і від концептуальної структури, і від застосування до цієї структури когнітивної операції «фокусування»: виділення первинного чи вторинного семантичного фокусів, або *траєктора* і *орієнтира* за Р. Ленекером [57, с. 231]. Таким чином, залежно від значення, в одній і тій самій подійній схемі як первинний семантичний фокус можуть фігурувати різні її частини, що отримує відображення і в матеріальній формі знака. Пор. *The lamp is on the table* (траєктор – предмет); *on the table is a lamp* (траєктор – локатив); *there is a lamp on the table* (траєктор – буття) [81].

При втіленні базових подійних схем в матеріальних формах мовних одиниць відбувається заповнення слотів концептуальної моделі і має місце конкретизація об'єднуючої їх зв'язки. При цьому відбувається таке: по-перше, концептуальна схема, що отримала втілення у відповідній формальній схемі (синтаксичній напр.) є конструкцією. Її форма завжди активує певне схемне значення, якому як цілому підпорядковуються всі одиниці, що заповнюють концептуальну схему. Особливістю мови є те, що та чи інша концептуальна схема, закріплена за допомогою певної формальної схеми, може помінати «свою» формальну схему на «чужу». Але, оскільки, ця «чужа схема» наділена власним узагальненим значенням, таке передається запозиченій нею понятійній одиниці. У такий спосіб виникають понятійні трансформи подійних схем; по-друге, значення самих мовних одиниць, які заповнюють

синтаксичні і словотворчі конструкції, можуть мати різний ступінь узагальненості (схемності); по-третє, матеріальна форма знака може експлікувати подійну схему або ономасіологічну модель, не повністю (мова йде про редукцію); по-четверте, подійна схема, що матеріалізується у мовному знакові, може мати не лише пропозиційну, але й сітьову форму, тобто бути об'єднанням декількох схем, які належать до різних типів [81].

Отже, *фреймовий аналіз*, який є досить новим у лінгвістичній літературі, може стати основою для комплексного вивчення та виявлення специфіки організації *плану змісту* та *плану вираження речення*, оскільки дослідження фреймів СПР пояснює не лише процес мовотворення, який прямо пов'язаний із когнітивними процесами мислення та комунікативним досвідом, але й структуру організації мовної бази даних людини, де «зберігаються» фонові знання про основні типи, види, характеристики та способи вираження речення.

1.5. Таксономія складнопідрядного речення у порівнюваних мовах

Спроби вважати речення основною одиницею лінгвістичного опису зустрічаємо в античних авторів, підтвердження чого можна знайти в давньоіндійських граматиках і греко-латинських студіях. Серед останніх особливо слід виділити синтаксичне вчення стоїків. Вони вважали речення (або висловлення – поділ між ними ще не був проведений) ментальним уявленням (*representation*) про реальний порядок речей. Речення (висловлення) розглядалося як значущий фізичний звук, який репрезентує нефізичні предмети (референти). У термінах знакової теорії речення (висловлення) – це знак думки, яка, за умов істинності, відбиває порядок речей у фізичному світі. При цьому слід розуміти, що поняття істини для стоїків було властивістю думок. Якщо істина (або неістина) предикуює речення, то ця властивість створена думкою, що лежить у її основі, тобто істина – це насамперед властивість думки. Стоїки чітко розрізняли речення як мовну структуру і думку, що лежить в її основі, як ментальну або когнітивну структуру. Саме у

них можна знайти витoki сучасного поняття семантичного аналізу і його інструменту, «логічної форми» як абстрактної ментальної структури, що лежить в основі поверхневої структури речення. У стоїків, проте, відсутнє чітке поняття «структури». Воно отримало ясне й експліцитне визначення лише у структуралістів ХХ ст. [14, с. 10].

1.5.1. Структурна організація складнопідрядного речення в англійській мові.

За класифікацією щодо виділення таксономічних типів СПР, запропонованою Г.А. Вейхманом [73], більшість дослідників відзначають **паралелізм у структурі СПР і простого речення**. І Г.А.Вейхман виділяє 5 типів СПР, відповідно до логіко-граматичних відношень: *subject clauses, predicative clauses, objective clauses, attributive clauses and adverbial clauses with numerous subtypes, such as: adverbial clauses of condition, adverbial clauses of cause, adverbial clauses of degree, adverbial clauses of time, adverbial clauses of comparison, contrastive adverbial clauses, adverbial clauses of purpose, but also Veyhman defines two new subordinate clauses: possibility clauses and frequency clauses.*

Subject clauses is a type of subordinate clauses, a peculiar feature of which is the presence only of a predicate in the matrix clause and the subject being expressed by a dependent clause.

We can single out three basic structural patterns:

- 1) Conj + Subj + Pred
- 2) Conj/Adv + Subj + Pred
- 3) Pron + Pred

«The first pattern is represented by **that-** and **wh-clauses**: *That they saw the war differently was probably their most rational area of disagreement and that was difficult enough* (Murdoch Child); The second pattern is expressed by a connective pronoun *what* or *who* or a connective adverb *how when, why* and *where*: *Where he was going was home, and yet he would have to learn the ways*

of home (Murdoch Child); The third pattern consists of subject clauses in preposition, expressed by pronouns **who, whoever, what** and **whatever**: *What we really need is 10 psychologists* (Hailey Diagn). and subject clause in postposition expressed by **that**: *It was possible that marriage to Lionel might improve Cindy's status socially* (Ibid)» [2, p. 97-100].

«**Predicative clauses** in English are divided into two types: the first type is a postpositional rheme detached by a full stop from the previous member of the sentence: *The question is. When had the digitals been dropped into that pitcher?* (E. Queen). And the second type is represented by a detached postpositional rheme that is immediately followed by a theme without a link(verb): *Result, she died a rich woman* (A. Christie)» [13, p. 441].

«**Object clauses** is represented by conjunctions **that, whether, if, as, as how** and **where**: *I replied that I did not intend to stand for election. I don't know as I told you much about London* (I.Stone). *We all hoped you see as how the place would be kept by the family* (A. Christie). *I wondered whether / if Helen was coming or not*» [13, p. 443 - 444].

«Also, objective clauses may be exemplified by the constructions consisting of personal pronoun **it**, which introducing object clause is of obligatory usage after verbs: **bear, depend on, hate, have, like, owe, put** and **take**: *He hated it when Jack acted to solicitous to him now* (G. Wilkins)» [13, p. 441-442].

Attributive clauses and their typology rely mostly upon the antecedent and its position within sentence structure. In case, the antecedent is represented by animate thing we can use such connectives as relative pronouns: **who, whom** and **that**: *The man whom I saw was called Smith; The man that I saw was called Smith*; the choice of conjunction really depend on the style of the utterance, but when we have inanimate antecedent by a relative pronoun **which** and relative adverbs, **when, where, why**: *1950 is the year when I was born; 1950 is the year in which I was born*; But in the second example we can observe the usage of a preposition.

«The usage of preposition depends on the meaning of the verb, on the meaning of the antecedent and the meaning of the preposition itself. In most cases, prepositions are placed in the end of the sentences after the verbs denoting sense perception, mental ability and speech activity: But preposition may be placed in the beginning of a sentence after verbs of placement and movement: *lie, sit, move, go, arrive*» [13, p, 446–449];

«**Adverbial clauses of condition** may be characterised by the three structural types. 1) association of former questions introduced with *if* in combination with following affirmative sentences: *If only it would stop raining* (G. Eat); 2) the adherence of two general questions, one of which contains the condition of another sentence's realization: *You don't like it, we won't do it no more* (K. Flew); 3) combination of general question and its answer: *Had Jack caved, he would probably have prevailed* (Ibid)» [2, p.106].

«But we also can use conjunction *if not, unless* and *in case* to express the meaning of condition: *I would be surprised if she **didn't** get married soon; **In case** the house burns down, we'll get the insurance money*» [13, p 454].

«**Adverbial clauses of cause** are expressed by conjunctions: *as, because, since, for, now that, in case, etc; I went away because there was no one there*» [7, p. 320].

«**Adverbial clauses of degree** are represented by such conjunctions as: *as, as if, as though, not so, so ... as, as ... as: He played so well that everybody admired him*» [7, p 320].

«**Adverbial clauses of time** are expressed by following determinators as: *after, as, before, once, since, till, when, whenever, while, whilst, as long as, so long as, as soon as, immediately, directly: **When she saw them coming she scrambled out*** (Murdoch Sand). And we should emphasize that markers *till, until, before* denote that action of the matrix clause had taken place before the action of the subordinate one: *She fumbled in her clothes **until she found a handkerchief*** (Murdoch Sand)» [2, p.105].

Also some nouns and word-combinations perform the function of connectives of temporal relation: *the moment, the day, the evening, the next time, by the time, at the time: **The moment I saw him I understood everything*** [7, p. 318].

Contrastive adverbial clauses are introduced by means of conjunctions: *while, whereas, whilst, where, when* and *if*. *Where we were lovers, we are now good friends* (I. Fleming) [13, p 460].

«**Adverbial clauses of comparison** are determined as the sub-type of adverbial clauses of manner and they use conjunctions *as, like, as if, as though, than, as . as, so ... as, as ... if, etc*. *He'd sooner die than let me think he was after my money* (Maugham)» [7, p. 430-431].

«**Adverbial clauses of purpose** are joined to the matrix sentence by means of conjunctions: *that, in order that, so that, lest, for fear (that): I speak slowly so that you may understand me*» [7, p 320].

«**New types of adverbial subordinate**. Possibility clauses: *The first chance I get I'll come down to you again* (D. Home); *The first chance he had tomorrow he was going to send Old Pete a check for two-fin* (T. Chamales); *But she would remedy the situation the first chance she got* (T. Alexander); *You won't jump ship the first chance you get and take off again* (D. Browning)» [13, p. 461]

«Frequency clauses denote the frequency of a subordinate sentence taking place, for example *She's got it firmly fixed in her head that I meet you every chance I get* (L.Mackenzie)» [12, p 461].

«Adverbial connectors *where, wherever, everywhere* introduce **adverbial clauses of place**. Such types of adverbial subordinate clauses characterize the action of the main clause, pointing out the place or direction of the action. *Lupins grew where the springs ran* (O'Dell)» [8, p .426].

«**Adverbial clauses of manner** in English are joined with the help of conjunctions *as, as if, the way, as though*. These conjunctions define the way the action of the matrix clause was completed. *You speak so, as if you did not know*

me. At the same time they contain a slight shade of comparison. I remember this story as if I had just read it» [8, p. 318-319].

«**Adverbial clauses of concession** are usually classified by conjunctions and connectives *though, although, in spite of the fact that, notwithstanding that, whoever, whatever, however, no matter that» [7, p. 322].*

«Although he now held no religious views, Mor had been brought up as a Methodist (Iris Murdoch); In the morning and afternoon, parents and other visitors were not encouraged to appear. although a few did sometimes turn up (Iris Murdoch)» [2, p.104].

«**Adverbial clauses of result** are introduced by conjunctions *so, so that, therefore, as a result, seeing that*. They express effect relations, stemming from the situation of matrix clauses. *She got quickly up, shaking the yellow tree, so that it showered its petals again over my typewriter (Greene)» [8, p. 439].*

Відповідно в українській мові спостерігаємо ізоморфізм у структурній організації СПР. У лінгвістиці паралелізм у функціонуванні визначають терміном «ізофункціональність» (від гр. ισοζ – рівний, однаковий, подібний), а власне паралельні одиниці – терміном «аналогі». Так, ізофункціональність підрядної або залежної частини та членів простого речення відображена у класифікаціях підрядних частин. Визначальною формальною ознакою підрядної частини є наявність у ній дієслова в особовій формі як центру предикативності. Відмінною рисою СПР є специфічно оформлений синтаксичний зв'язок різнорангових складників. Прагнення врахувати зв'язок між складниками СПР, його зміст, ступінь участі обох складових в його реалізації поклали початок формально-граматичній та структурно-семантичній класифікаціям. Підрядний зв'язок репрезентує залежність однієї мовної одиниці від іншої. За семантико-синтаксичними відношеннями він диференціюється на *об'єктний, означальний, обставинний*. Підрядний зв'язок може бути *прислівним і детермінативним*. Перший характеризується підпорядкуванням залежного складника підрядності (слова, словосполучення

чи предикативної одиниці) опорному слову. Другий підпорядковує залежний компонент (підрядну предикативну одиницю) головним членам предикативної одиниці. За передбачуваністю підрядний зв'язок може бути *передбачуваним* і *непередбачуваним*. Перший властивий прислівному зв'язку, що на підставі опорного слова відкриває валентність для іншого слова, сполуки чи предикативної одиниці. Другий реалізується у детермінативному зв'язку, коли залежний компонент не є зумовленим головним компонентом. Із цими типами пов'язаний параметр обов'язковості/необов'язковості підрядності, розподіл яких залежить від протиставлення обов'язкових і факультативних валентностей слова або головних членів речення. Підрядний зв'язок може бути передбачуваним, але необов'язковим за умови факультативної валентності залежного компонента [40, с. 464].

Підрядна частина складного речення і паралельний член простого речення виконують аналогічні, але не тотожні функції. «Будівельний матеріал» у вигляді простих речень у процесі формування СПР піддано такій «обробці», що він не тотожний вихідному [68, с. 7]. Відмінність, що полягає між простим реченням і співвіднесеною з ним головною або підрядною частинами, виражена у деяких дослідженнях термінологічно: складники СПР називають не реченнями, а «*предикативними одиницями*» (далі – ПО) [6, с. 34]. Відношення між ПО побудовані за тією ж схемою, що й відношення між членами простого речення. Але з цього спостереження лінгвісти роблять різні висновки: 1) висловлюють погляд, що немає принципової різниці між підрядними частинами та членами простого речення, саме тому всю структуру загалом слід розглядати як просте речення за винятком тих утворень, у яких залежна предикативна одиниця займає позицію, що не має паралелі в простому реченні; 2) в англістиці поширений погляд на СПР як на наслідок трансформації простого речення; 3) багато граматистів підкреслюють структурно-семантичну специфіку номінації за допомогою включеної предикативної одиниці і вважають, що СПР є самостійним структурним типом вищого синтаксичного рівня. Порівняно з відповідними членами простого

речення, включене речення називає завершену ситуацію і містить показники ствердження або заперечення предикації, вираження об'єктивної чи суб'єктивної модальності, кореляцію дії чи стану з моментом мовлення, а також виконує власні комунікативні завдання (зрозуміло, що всі ці аспекти узгоджені із відповідними аспектами головного речення).

1.5.2. Структурна організація складнопідрядних речень в українській мові.

СПР з підрядними підметовими – це конструкції, які або конкретизують зміст підмета головного речення або компенсують його відсутність. Слідом, виділяють два типи підрядних підметових речень. Перший тип характеризується займенниками: *той, та, те, ті, все, всякий, кожний*, які уточнюють зміст підмета головної частини, які виражені *хто, що, який*: *Хто меч підійме, від меча загине* (Л.Українка). Значно рідше зустрічаються підрядні підметові речення виражені особово-вказівними займенниками *він, воно, вони, ми*: *Вона, що носила у серці велике горе, яке не могло там вміститися, бачила своїх синів, про них говорила* (М.Коцюбинський). Другий тип компенсує зміст підмета. Серед підметових другого типу виділяють п'ять структур:

1) Підрядна частина компенсує підмет при виразному предикативі, вираженому дієсловом-предикатом у головній частині: *Хто грає так, ненавидить не може* (Л.Українка);

2) Підрядна частина компенсує відсутність підмета при іменному складеному присудку: *Щасливий, хто сни має милі* (Л.Українка);

3) Підрядна підметова частина сполучається із предикатом, виражений дієсловом із постфіксом *-ся(-сь)*: *Мені здається, що пейзажі в нас на Україні якоїсь приголомшливої краси і величі* (Ю.Яновський);

4) Підрядна частина сполучається із предикатом, виражений дієсловом у формі середнього роду минулого часу: *Їй і в голову не приходило, що найбільше Тимко мучиться саме через неї, через їхню баламутну, засуджену всім селом любов* (Г.Тютюнник);

5) Підрядна частина сполучається із предикатом, виражений словом категорії стану: Тож безперечно, що кожному своя доля диктує напрямок руху – і потім на тіло той рух переходить (М.Зеров) [6, р. 684-685].

Складнопідрядні речення з підрядними присудковими називається утворення у яких підрядна частина або конкретизує зміст присудка головної частини або компенсує його відсутність. На підставі цього виокремлюють два типи підрядних присудкових речень: Перший тип присудкових конкретизує зміст іменного складеного присудка головного речення, вираженого вказівними займенниками, такими як: *той, такий, який, яка, яке, які, хто, що, щоб*: *Він був точнісінько такий, як ото бачив колись Василько його рисунок на столі в інженера* (О.Довженко) [6, р. 686]; *Він не такий, щоб без діла сидіти* [7, р. 315]. Другий тип підрядних присудкових передбачає компенсацію вилученого присудка головної частини складнопідрядного речення: *Дівчина, що калина в лузі* [6, р. 368].

Складнопідрядними реченнями з підрядними означальними вважаються речення в яких підрядна частина виступає об'єктом визначником дієслова, прикметника, віддієслівного іменника, прислівника, *Звук цей ворухнувся щось болісне в душі Дороша, він подумав, що завтра йому треба виїжджати і все це покидати* (Г.Тютюнник) або ж конкретизує додаток головної частини, виражений займенником: *Не винна ти, що я не маю долі, не винна ти, що я така нещасна* (Л.Українка); Найчастіше підрядні додаткові приєднуються до головного речення за допомогою сполучників *що, щоб, ніби, нібито, буцім, наче, неначе, начебто*: *Та кажуть, буцім їздять по селам якісь доктори, що псують виноградники* (М.Коцюбинський) [6, р. 688] та сполучних слів *хто, що, який чий, котрий, як, де, куди, звідки, коли, доки, скільки, наскільки*: *Не важко збагнути, чому зітхається дівчині місячними вечорами* (М.Стельмах); *Я не знаю, хто першим повідав мені Україну мою дорогу, барвінкову* (Т.Вересюк) [6, р. 688].

Складнопідрядні речення з підрядними означальними називаються конструкції, у яких підрядна частина підпорядковується певному слову, або

словосполученню головної частини та виступає ого атрибутивною ознакою. Здебільшого підрядна частина стосується іменника, займенника, прикметника або словосполучення. Формально українські складнопідрядні речення із підрядними означальними поділяються на: 1) складнопідрядні речення із підрядними означальними відносного підпорядкування; 2) складнопідрядні речення із підрядними означальними сполучникового підпорядкування. Перший тип характеризується тим, що показниками субординованих відношень виступають відносні займенники та займенникові прислівники такі як: *який, котрий, де, чий, хто, що, де, куди, звідки, коли: Іди, скажи товаришам скільком, хто мешкає найближче, і вертайся* (Л.Українка). Маркерами складнопідрядних речень із підрядними означальними сполучникового типу виступають сполучники *що, щоб, як, ніби, нібито, мов, немов, наче, неначе і т.д. Іноді він поринав у такий глибокий роздум, що його будили, як сонного, і тоді він прокидався* (О.Довженко)

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними це утворення у яких підрядна частина виконує функцію обставини. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними є найбільш численною групою складнопідрядних речень, адже серед них виділяють складнопідрядні речення із підрядними місця, часу, умови, мети, допусту, причини, наслідку, способу дії, порівняльними частинами, зіставними, супровідними.

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними місця - це такі конструкції, у яких підрядна частина виступає показником просторової характеристики дії або стану головної частини з погляду місця або напрямку, у якому відбувається їх перебіг. Формальними показниками зв'язку головної частини з підрядною частиною місця виступають відносні слова прислівникового типу *де, куди, звідки: Де не повернеться – всюди за ним золоте гілля росте* (Г.Тютюнник).

Підрядні обставинні частини місця відповідають на питання *де? куди? звідки?* та ін. Підрядні обставинні місця можуть перебувати в препозиції і в пост позиції щодо головної частини. При цьому їх розташування не залежить

від наявності/відсутності співвідносних слів (*там, тут, туди, звідти*, тощо) у головній частині: *Де трави росли густі. Там верби Гепер похилилися* (А. Яна), *Ми зустрілися там, де молодість наша минула* (А. Яна); [6, р. 690]

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними часу - це такі конструкції, у яких підрядна частина вказує на час перебігу дії або тривання стану головної частини. Даний тип обставинних речень відповідає на питання питання: *коли? як довго? протягом якого часу? до яких пір? до якого часу?*

Зв'язок підрядної частини та головної відбувається за рахунок сполучників і сполучних слів: *відколи, доки, поки, коли, ледве, скоро, як, як тільки, тільки що* та ін. Сполучному слову також може відповідати у головній частині прислівник, що виконує функцію обставини часу: *поки, доти* та інші: *Доки на світі нещаслива буде хоча б одна людина роботяца* (М.Вінграновський) [6, р. 690-691]

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними підрядними умови – це такі конструкції, у яких підрядна частина виступає виразником реальної чи нереальної умови, якої відбувається чи могла б відбуватися дія, позначувана головною частиною. Підрядні частини умови відповідають на питання: *при якій умові? за якої умови?* Підрядні частини умови приєднуються до головної частини підрядними сполучниками *якщо, якщо б, коли, коли б, як, як же, аби, раз* та інші: *Коли орел кидається до бою, він ховає своїх дітей* (Ю. Яновський) [6, р. 691].

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними мети – це такі конструкції, у яких підрядна частина вказує на цілеспрямованість, призначення відображеної в головній частині дії або стану. Засобами вираження виступають підрядні сполучники *щоб, щоби, аби* (а також підсилені частками *щоб тільки, аби тільки*) та ін.; можливі також певні граматикалізовані вирази типу *для (зادля) того щоб; за тим (з тим), щоб; з тією метою щоб; в ім'я того щоб: Він викосив би всю земну кулю, щоб тільки була добра трава та хліб* (О.Довженко).[6, р. 692-693].

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними допустовими – це такі речення, у яких підрядна частина виражає думку, протилежну тому, чого можна було б сподіватися або очікувати, виходячи зі змісту головної частини. Підрядні допустові частини відповідають на питання *незважаючи на що?* і поєднуються з головною за допомогою сполучників і сполучних слів: *хоч, хоча, хай, нехай, як не, скільки не, дарма що. незважаючи на те, що* та інші: *Стефан, хоч був на слово до сить гострий, змовчав* (І. Франко). У ролі сполучних засобів можуть використовуватися займенники та прислівникові елементи з часткою *не* (*хто не, що не, який не, як не, скільки не*): *Кажуть, у степу з криниці, скільки не пий - дна не дістанеш* (Нар. тв.) [6, р. 694].

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними причини – це речення, підрядна частина яких вказує на причину дії головної частини і відповідає на питання *чому?* з якої причини? Підрядні причини поєднуються з головною частиною за допомогою сполучників *бо, бо ж, тому що, тим що, через те що, оскільки* і т. д.: *Я не знала роду-племені своєї знайомої, ледве знала ймення, тому що це була літня хвилева зустріч* (Леся Українка). Також для вираження причинних відношень можуть використовуватися сполучні вирази типу: *завдяки тому що: у зв'язку з тим що: в силу того що; з тієї причини що; з того приводу що.* [6, р. 695]

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними наслідковими – це такі речення, у яких підрядна частина вказує на наслідок дії або стану головної і поєднується з нею нерозчленованим сполучником так *що*. Підрядні частини наслідку не відповідають ні на які питання і відносяться до всього змісту головної частини: *Світлиця з матового скла, з одкри мою стелею, так що видно багато неба і зовсім не видно землі* (Леся Українка); [6, р. 695]

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними способу дії – це такі речення, у яких підрядна частина вказує на ступінь чи спосіб дії або ознаки в головній частині і відповідає на питання *як? яким способом, в якій мірі? на скільки?* та ін. Підрядні частини способу дії приєднуються до головної

частини за допомогою сполучних елементів як, мов, немов, наче, неначе, ніби, ніж, аніж, чим тощо. *Молоді ялинки стояли так густо, простягали так відпорно галуззя від себе, що дальший хід був майже неможливий* (О. Кобилянська); [6, р. 695- 696]

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними порівняльними частинами це такі структури, у яких підрядна частина характеризує дію чи стан головної частини через порівняння. При цьому підрядні порівняльні відповідають на питання *як?* і приєднуються до головної частини за допомогою порівняльних сполучників як, мов, наче, неначе та ін [6, р.696-697].

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними зіставними, під якими малися на увазі такі конструкції, у яких зміст головної частини розглядається з погляду його зіставлення зі змістом підрядної частини. Здебільшого таке зіставлення має відтінок кількості або часу, але воно значною мірою ускладнене семантикою допусту, протиставлення та ін. Характерними сполучниками є *тоді як, в той час як, чим ... тим, настільки ... наскільки*: *В міру того як зникали контури найближчих дерев, ставало тривожніше на душі* (А. Яна) [6, р. 697].

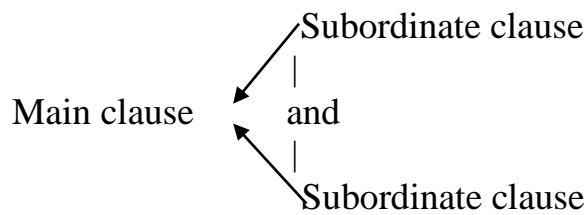
Складнопідрядні речення з підрядними обставинними супровідними – це такі конструкції, у яких підрядна частина містить у собі додаткове повідомлення з приводу висловленого в головній частині. До такої частини не можна поставити питання.

Вираження даного типу речень відбувається за допомогою сполучних слів *що, де, куди, звідки, чому, як*: *З самого ранку похмуре небо почало швидко прояснюватися, обіцяючи гарний день, що часто трапляється ранньої весни* (А. Яна) [6, р.697-698].

1.5.3. Полікомпонентні складнопідрядні речення, їх підтипи.

Bloch states that English complex sentences which have two or more subordinate clauses discriminate two basic types of subordination arrangement: parallel and consecutive.

Parallel subordination

Consecutive subordination

Main clause ← Subordinate clause 1 ← Subordinate clause 2

Parallel subordination or "co-subordination" refers to one and the same principal clause. Parallel subordination may be both homogeneous and heterogeneous. As an example, he provides the two clauses of time which being embedded on the principle of parallel subordination are homogeneous. Thus, they depend on the same element (the principle cause of the whole) and they are connected with each other coordinatively and perform the same function: *"When he degrades to hear me, and when he has spoken the matter over, I'll tell you the result."*

M. Y. Bloch emphasizes that heterogeneous arrangement pertains to object clauses expressing reported speech and to exemplify his point Bloch demonstrates the following sentence: *"Mrs Lewin had warned her that Cadover was an extraordinary place and that one must never be astonished by anything (A. Hexley)."*

And when talking about heterogeneous parallel subordination, co-subordinate clauses mostly refer to different elements in the principle clause example *"The speaker who represented different nations and social strata where in animals in their call for peace which is so ardently desired by the common people of the world."*

As opposed to parallel subordination consecutive subordination constitutes a hierarchy of closed levels. And in this hierarchy wants to bring it clause is commonly subordinated to another making up and uninterrupted gradation. this kind of causal arrangement may be called direct consecutive subordination example: *"I have no idea where she said that she couldn't call on us at the time I had suggested."*

Alongside of direct consecutive subordination there is another form of clausal hierarchy which formed without an immediate domination of one subordinate clause over another. For instance, this is the case when the kernel clause of a complex multi-level sentence is built upon a merger basis i.e. includes a subject or predicative clause example: *What he saw made him wins although he had been struck."*

As it have already mentioned above comparative subordinate clause is dominated by the whole of the principle clause which includes a subordinate prepositional unit in its syntactic position of the subject. Thus, that's important if the structure of the sentence is in the fact consecutive, though not directly consecutive. This type of hierarchical causal arrangement may be called oblique consecutive subordination it is a minor importance for the system of subordination perspective as a whole.

The number of consecutive levels of subordination gives the evaluation of the depths of subordination perspective - one of the essential synthetic characteristics of the complex sentence.

Multicomponential polypredicative constrictions are also of high occurrence in Ukrainian. Thus, we distinguish also parallel and consecutive types of subordination. Parallel subordination arrangement is respectively subdivided into two subtypes: constructions with *homogeneous parallel subordination* and constructions with *heterogeneous parallel subordination*.

Homogeneous parallel subordination exemplifies the dependence of two or more clauses on the same matrix clause or on the same part of a matrix clause. Homogeneous parallel subordination is frequently joined to the kernel sentence by means of the same conjunctions or connectives, e.g; *що...що; як...як; де...де; Я бачив, як зірниця впала, як на снігу вона палала, як сніг, біліший від лілеї, вночі іскрився біля неї* (Д. Павличко);

Multicomponential complex sentence with homogeneous parallel subordination.

Complex sentences with **heterogeneous parallel subordination** - are construction with two or more dependent clauses that subordinates to different words

in the kernel clause, or though they may subordinate to the same word but express different semantics-syntactic relations. For example: *«Коли набирають стяги епохи вітру нового і висоти, думай, що світ змінити хоч трохи повинен і ти»* (Д.Павличко), *«Донеччино моя... Ти з піснею мене, коли гули гармати, послала, щоб тебе прославив я в піснях»* (В. Сюзюра)

In this example, it is quite obvious that subordinate clauses express different semantics-syntactic relation: the first clause expresses adverbial clause of time and the second testifies adverbial clause of purpose.

Constructions with consecutive subordination are characterized by the following feature: one subordinate clause relies upon the matrix clause (it forms the subordination of the 1st degree), the next subordinate clause is governed by the previous subordinate clause and so on. Thus, consecutive subordination conforms a chain of interdependent clause, only the kernel one remains independent. For example: *«Взагалі треба сказати, що і в Парижі, і скрізь у Франції впадала в око та дбайливість, із якою ставляться французи до пам'ятників старовини»* (М. Рильський).

Наприкінці 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст. Н.Хомський, аналізуючи досягнення лінгвістичної думки минулого стосовно вихідних постулатів своєї теорії, зокрема поверхневої і глибинної структур, віддає перевагу посиланням на Граматику Пор-Рояль – джерело свого натхнення. *«Кожна мова може розглядатися як певне відношення між звуком і значенням. Ідучи слідом за теорією Пор-Рояля до її логічного завершення, ми мусимо сказати в такому разі, що граматика мови повинна мати систему правил, яка характеризує **глибинні і поверхневі структури і трансформаційне відношення між ними**, і при цьому – якщо вона націлена на те, щоб охопити творчий аспект використання мови – застосовувану до безкінечної сукупності пар глибинних і поверхневих структур [63, с. 28]».*

Могутні механізми формалізації опису складних мовних явищ, розроблені Н.Хомським та його послідовниками, виявилися надзвичайно продуктивними для теоретичної лінгвістики і цілого ряду інших наук.

Постійно розвиваючись, поняття «поверхневої» і «глибинної» структур, без застосування яких не обходиться жодне сучасне синтаксичне дослідження, набували різної вербальної оболонки. При цьому інтерпретація поверхневої структури, як безпосередньо приступної лінгвістичному аналізу, залишалася відносно прозорою, а формулювання глибинної у багатьох випадках – досить абстрактним. У ранніх працях Н.Хомського глибинна структура фактично описується в *термінах логіки як система пропозицій*, що не отримує однозначної відповідності з утвореною фізичною формою [33, с. 34; с. 39-40]. Генеративна теорія, запропонувавши високий ступінь формалізації опису (=пояснення) мовних структур, вимагає термінології, завдяки якій можна було б розрізнити поверхневу структуру речення, систему категорій і складників, пов'язану з фізичним сигналом, і глибинну структуру, яка лежить у її основі, також систему категорій і складників, але більш абстрактного характеру [63, с. 39-40]. Наприклад, зміст речення *A wise man is honest* Н.Хомський розкладає на два взаємопов'язаних судження з суб'єктом *man* і предикатом *be wise* [*A man is wise*] і [*a man is honest*], експлікуючи тим самим глибинну структуру.

Виникає запитання: чи узгоджується наведена вище дефініція глибинної структури з чітким визначенням граматики, запропонованим у межах цієї теорії, – **граматика мови є когерентною системою правил і принципів, що становлять основу граматичних речень мови** [42, с. 45]. Навіть і через десятиліття інтерпретація глибинної структури все ще викликає різне розуміння, на що, наприклад, вказують Х.ван Римсдйк і Е.Уільямс, які використовують терміни глибинної і поверхневої структур, за їх словами, в умовному або «технічному» розумінні. Застосування цих термінів з роками привело до певної плутанини через небажані конотації (**глибинна = фундаментальна, глибока, значуща** та ін.; **поверхнева = зовнішня, неістотна** тощо). Услід за сучасною практикою вони заміняють глибинну структуру терміном *D-structure*, а поверхневу – *S-structure*, при

цьому читач повинен розуміти термінологічну відмінність [431, с. 10-11].
Зміст трансформаційної операції див. рис.1.1:

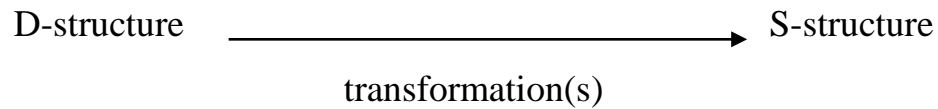

Рис. 1.3. Схема трансформаційної операції: перехід від глибинної до поверхневої структури

Зазначимо, що така схема кореляції аналізованих концептів *не вносить* бажаної чіткості в розуміння абстрактного поняття «глибинної структури». Насправді вона цілком вкладається в попередню тезу Н.Хомського про те, що поверхнева структура задається неодноразовим застосуванням певних формальних операцій до об'єктів більш елементарного виду, які називаються граматичними трансформаціями.

У пошуках моделей глибинних структур вчені визначили категорії позиційних схем висловлювань і категорії ПРОПОЗИЦІЇ – мисленнєві картини ситуації, що описується у висловленні. У складі таких пропозицій були встановлені ТИПОВІ ПРОПОЗИЦІЇ, для вираження яких у мовах є стійкі і рекурентні схеми простого речення. Саме такі пропозиційні схеми називаються СИНТАКСИЧНИМИ КОНЦЕПТАМИ. Структурні схеми простого речення в т.ч. і складного, які напрацьовані вченими [48] , утворюють синтаксичну систему конкретної мови, причому що організується ця система відношеннями між синтаксичними концептами. Виявлення та опис такої системи у мовах, які порівнюються, дозволить виконати контрастивне зіставлення у цих мовах і тим самим успішно вирішити завдання перекладу між цими мовами.

Висновки до Розділу 1

Підсумовуючи точки зору дослідників щодо природи таких понять та явищ як концепт, концептуалізація, категоризація, засоби репрезентації/вербалізації концепту, вважаємо, що синтаксичний концепт – це багатомірна структура знання, яка відображає результат концептуалізації людиною на рівні свідомості ситуацій довколишньої дійсності та їх категоризації у вигляді типових пропозицій; це тип граматичного концепту, що отримав закріплення у стійкій структурній схемі. Самі структурні схеми різняться від мови до мови. Що свідчить і про етноспецифічність синтаксичних концептів, що є досить вдалим, на наш погляд, об'єктом дослідження специфіки як авторської своєрідності (як відомо, ключ до ідіостилю лежить в синтаксисі письменника), так і жанрової приналежності (кожен жанр володіє своєрідною номенклатурою).

Концепт як ментальна сутність займає основне положення у загальному процесі взаємодії всіх структурних рівнів речення, пов'язуючи мовні та немовні сутності. Основоположним фактором у структуруванні концепту у процесі його вербалізації є характер події та інтенції мовця. Що надважливо у цій ситуації, що актуалізація певних концептуальних ознак детермінує вибір конструкції. На схемі відмічена векторна направленість концепту на семантичний та синтаксичний рівні, що передбачає залежність засобів репрезентації від типу концепту. Апелюючи одночасно до онтології світу та системи мови, концепт дозволяє контамінувати мовні та немовні знання у складному механізмі взаємодії всіх рівнів речення. У кінцевому підсумку речення постає як цілісна одиниця, яка інтегрує енциклопедичну інформацію, знання морфології та правила узгодження слів.

Специфіка речення як знака полягає у тому, що воно символізує не окремий об'єкт, а тип відношень між об'єктами. Мисленнєвий образ цих відношень у вигляді схеми пропозиції закріплюється за концептом і фіксується таким чином у пам'яті людини. У мові за концептом закріплюється

конкретний тип конструкції. Визначальним у процесі мовного опосередкування концепту є інтенціональний рівень, з позицій якого оцінюється значимість інформації для мовця і ракурс її подачі з точки зору виділеності елементів. Відповідно інтенціональні параметри впливають і на активацію тих або інших концептуальних ознак, що у свою чергу зумовлює вибір типу конструкції. Характер цього впливу відображений на схемі у вигляді взаємонаправленості онтологічного та інтенціонального рівнів.

Використання граматичних та лексичних трансформацій через прочитання глибинних та поверхневих структур в перекладацькій площині рівні дасть змогу досягти такого рівня еквівалентності, що забезпечить рівноціне сприйняття тексту як на мові оригіналу, так і на мові перекладу.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОПОЗИЦІЙНИХ СТРУКТУР СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Переклад, як і художній твір загалом, є тією цариною реальності, яку часом неможливо сприймати лише емпірично, а отже, має бути віднайдено ще й інші засоби проникнення до інформаційного поля автора, до «іншої реальності», яку, за визначенням В.С. Вернадського, можна лише змодельовати, застосувавши математичний аналіз [8, с. 217].

Як і математика, переклад базується на різних методах дослідження, враховуючи інтуїцію, що передбачає окрім емпіричного підходу, ще й такий, що спирається на роботу підсвідомого. Це є те, що Ф.Шлеєрмахер називає «дивінацією» (divination – влучний прогноз, здогадка, завбачення, від "divine" – божественний, інтуїтивний, божественне осяяння), «дивінаційною процедурою» інтерпретації.

У такому сприйнятті перекладачем автора оригіналу є щось містичне, бо він ніби зазирає в душу авторові, проникаючи до його інформаційного поля, і зчитує той сакральний зміст, що його породила творча уява митця.

Сам же текст має вигляд чогось унікального, в ньому слова постають ніби в якомусь особливому вбранні та орнаменті. Це такий феномен, який В.І. Вернадський зараховує до іншої царини реальності [8, с. 217], а саме «реальності неможливого». «Створюється нова і своєрідна методика проникнення у невідоме..., яке образно, у вигляді моделі, ми не можемо собі уявити. Це є ніби зображення у вигляді «символу», створюваного інтуїцією, себто це є охоплення безкінечної кількості фактів дослідником за допомогою засобів, що лежать поза його свідомістю... Логічно та ясно зрозуміти ці символи ми поки що не в змозі, але застосувати до них математичний аналіз ми спроможні, а отже і спроможні відкривати у такий спосіб явища й давати їм теоретичні пояснення, які можна обґрунтувати логікою, фактами й числами» [там само: с. 21]. Художній переклад є засобом медитацій між реальним і тим можливим, якого перекладач спроможний досягти [40, с. 169].

На перший план тут виходить повнота перекладу, а не буквальність. І, власне тому, розглядаючи речення в англійській мові та їх переклади на українську спробуємо досягти адекватності при реалізації цих речень на українську мову, описуючи використані таносформації.

2.1. Реалізація складнопідрядних речень з послідовною підрядністю у перекладі

У складнопідрядному реченні з послідовною підрядністю перше підрядне залежить від головного, друге — від першого, третє — від другого і т. д. Наприклад:

(1) One must keep in mind that in the beginning of next year exporters will have to sell large volumes of hard currency in order to pay their taxes. **(1a)** *Не варто забувати, що на початку року експортерам доведеться продати більше валюти, щоб розрахуватися з податками.*

Речення складнопідрядне з послідовною підрядністю. *One must keep in mind (what?) that in the beginning of next year exporters will have to sell large volumes of hard currency (why?) in order to pay their taxes.*

Головне речення *One must keep in mind* – двоскладне, непоширене, підмет – простий, виражений займенником *One*, присудок – складений дієслівний – *must keep in mind*. Підрядне речення - *that in the beginning of next year exporters will have to sell large volumes of hard currency* – двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений іменником *exporters*, присудок – складений дієслівний, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та модального дієслова в майбутньому часі *will have to sell*. Наступне підрядне речення – *in order to pay their taxes* – односкладне, поширене; підмет відсутній, присудок простий, дієслівний, виражений дієсловом *pay*.

При перекладі 1 ми маємо таке речення 1a) *Не варто забувати, що на початку року експортерам доведеться продати більше валюти, щоб розрахуватися з податками* Речення поліпредикативне, складається з головного та підрядних речень з послідовною підрядністю. Головне речення *Не варто забувати* – просте, односкладне, непоширене, підмет відсутній, присудок – складений дієслівний – *не варто забувати*. 1) підрядне речення *що на початку року експортерам доведеться продати більше валюти,* – просте, двоскладне, поширене. 2) підрядне *щоб розрахуватися з податками* – односкладне, поширене.

При перекладі головного речення ми використали трансформацію антонімічного перекладу: *One must keep in mind – Не варто забувати*.

У результаті здійсненого перекладу речення (1) ми отримали речення (1a), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (1), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

При перекладі таких речень буває так, що структура речення втрачається і ми отримуємо речення, які ідентичні за семантикою, але різняться за структурою. Наведемо приклад:

(2) *It is clear that people are selling their businesses at low prices as they are experiencing financial hardship.* (2a) *Зрозуміло, що люди віддають свій бізнес за безцінь не від хорошого життя.*

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з послідовною підрядністю. *It is clear (what?) that people are selling their businesses at low prices (why?) as they are experiencing financial hardship.*

Головне речення – *It is clear* – просте, двоскладне, непоширене. 1 підрядне речення – *that people are selling their businesses at low prices* – двоскладне,поширене; Підмет – простий іменний, виражений іменником *people*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в Present Continuous tense – *are selling*. 2 підрядне речення – *as they are experiencing financial hardship* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний,

виражений займенником – *they*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в Present Continuous tense - *are experiencing*.

При перекладі 2 ми отримали таке речення 2а) *Зрозуміло, що люди віддають свій бізнес за безцінь не від хорошого життя.*

При перекладі ми об'єднали два підрядних речення *that people are selling their businesses at low prices* та *as they are experiencing financial hardship*. в одне, зробивши його простим: *що люди віддають свій бізнес за безцінь не від хорошого життя.* Таким чином, ми отримали українське складнопідрядне речення з підрядним додатку.

У результаті здійсненого перекладу речення (2) ми отримали речення (2а), яке за своєю структурою не є ідентичним реченню (8), а за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

Наведемо ще декілька прикладів речень такого типу.

В художньому дискурсі ми також спостерігаємо речення такого типу.

Наприклад:

(3) *There are some things which are so difficult that one does not even know how to try to do them.* (3а) *Бувають речі надлюдських сил, так що і не варто за це братися.*

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з послідовною підрядністю. Головне речення *There are some things* – просте, односкладне, непоширене; перше підрядне *which are so difficult* – підрядне означальне, односкладне, непоширене; друге підрядне *that one does not even know* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *one*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *know*. Четверте підрядне речення *how to try to do them* – просте. односкладне, непоширене. При перекладі 3 ми маємо таке речення 3а) *Бувають речі надлюдських сил, так що і не варто за це братися.* а) є реченням складнопідрядним. Головне речення - *Бувають речі надлюдських сил* – просте, односкладне, поширене. Присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом – *Бувають*. Підрядне речення – *так*

що і не варто за це братися - просте, односкладне, поширене. Присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в заперечній формі – *не варто*.

У результаті здійсненого перекладу речення (3) ми отримали речення (3a), яке за своєю структурою не є ідентичним реченню (3), а за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

При перекладі художньої літератури ми використовуємо безліч трансформацій і тому дуже рідко зберігаємо абсолютно точну структуру англійського речення. Наведемо ще один приклад:

(4) *My heart was beating so hard that I had at times to press my two hands against it as if this were the only way to prevent it from breaking through the flesh.* (4a) *Серце в мене билось так сильно, що часом я стискав його обома руками, наче боявся, що воно вискочить.*

Наведене англійське речення поліпредикативне, складнопідрядне з послідовною підрядністю. Головне речення *My heart was beating so hard* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений іменником *heart*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в Present Continuous tense *was beating*. 1) підрядне речення *that I had at times to press my two hands against it* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – дієслівний складений, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та модального дієслова *had to press*. 2) підрядне *as if this were the only way to prevent it from breaking through the flesh* – просте, двоскладне, поширене,

При перекладі 4 ми отримали таке речення 4a) *Серце в мене билось так сильно, що часом я стискав його обома руками, наче боявся, що воно вискочить*. 4a) є реченням складнопідрядним з послідовною підрядністю. Головне речення – *Серце в мене билось так сильно* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий, іменний, виражений іменником – *серце*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *билось*. 1) підрядне речення *що часом я стискав його обома руками* – просте, двоскладне, поширене. Підмет –

простий, іменний, виражений займенником *я*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *стискав*. 2) підрядне – *наче боявся* – просте, односкладне, непоширене. присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *боявся*. 3) підрядне речення – *, що воно вискоче* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – простий, іменний, виражений займенником *воно*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *вискоче*.

При перекладі головного речення ми використали прийом послідовного перекладу, при перекладі 2) підрядного ми використали трансформацію вилучення та внутрішнього членування і отримали два підрядних речення: *наче боявся, що воно вискоче*. Отже, можна зробити висновок, що за допомогою даних трансформацій ми отримали складнопідрядне речення з більшою кількістю підрядних, ніж в англійському реченні.

У результаті здійсненого перекладу речення (4) ми отримали речення (4a), яке за своєю структурою не є ідентичним реченню (4), але за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

Ми неодноразово зустрічали складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.

2.2. Передача складнопідрядних речень з неоднорідною супідрядністю при перекладі

У складнопідрядному реченні з неоднорідною супідрядністю два або більше підрядних по-різному залежать від того самого головного речення. Неоднорідними є підрядні речення різного виду. а також й ті підрядні, які хоч і одного виду, проте стосуються різних слів у головному реченні.

(5) *If you take our stock market, one should expect the average growth of 50% within one year, though some* (5a) *Якщо брати до уваги наш фондовий ринок, то в середньому слід очікувати росту в 50% протязі*

securities might hit the 100% року, хоча деякі цінні папери profitability mark and even more. принесуть дохід в 100%, а то й більше.

Речення поліпредикативне, складається з головного та двох підрядних речень умови та допустове з неоднорідною супідрядністю. Головне речення – *one should expect the average growth of 50% within one year* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений неозначеним займенником – *one*, присудок – дієслівний складений, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та модального дієслова – *should expect*; 1 підрядне речення – *If you take our stock market* – двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником – *you*, присудок – простий, дієслівний, виражений дієсловом – *take*; 2 підрядне – *though some securities might hit the 100% profitability mark and even more* – двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений іменником – *securities*, присудок – дієслівний складений, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та модального дієслова – *might hit*.

При перекладі 5 ми отримали таке речення 5а) *Якщо брати до уваги наш фондовий ринок, то в середньому слід очікувати росту в 50% напротязі року, хоча деякі цінні папери принесуть дохід в 100%, а то й більше.*

Речення поліпредикативне, складається з головного та двох підрядних речень умови та допустове. Головне речення – просте, односкладне, поширене, підмет відсутній, присудок – складений іменний, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та дієслова з модальним відтінком. 1 підрядне речення умови – односкладне, поширене, підмет відсутній. 2 підрядне допустове речення – двоскладне, поширене, підмет – складений іменний, виражений поєднанням прикметника з іменником – *цінні папери*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в майбутньому часі *почнуть*.

У результаті здійсненого перекладу речення (5) ми отримали речення (5a), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (5), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

(6) *Add to that the 15% tax to be levied based on the results of the year from the received profit and it becomes clear that the stock market is not for the poor.* (6a) *Додамо до цього ще і податок в розмірі 15%, який фізичній особі доведеться сплатити в кінці року з отриманого прибутку – і одразу стане очевидно, що фондовий ринок не для бідних.*

Речення поліпредикативне, складається з головного та підрядних речень з неоднорідною підрядністю. Головне речення - *it becomes clear* – двоскладне, непоширене, підмет – простий, виражений займенником – *it*, присудок – складений іменний, виражений поєднанням дієслова-зв'язки з прикметником *becomes clear*; 1 підрядне – *Add to that the 15% tax to be levied based on the results of the year from the received profit* – односкладне, поширене, ускладнене дієприкметниковим зворотом – *to be levied based on the results of the year from the received profit*, підмет – відсутній, присудок – простий, виражений дієсловом *add*; 2 підрядне – *that the stock market is not for the poor* – двоскладне, поширене, підмет – складений, виражений поєднанням іменників – *stock market*, присудок – простий, виражений дієсловом *to be* в 3 особі однини – *is*.

При перекладі 6 ми отримали таке речення 6a) *Додамо до цього ще і податок в розмірі 15%, який фізичній особі доведеться сплатити в кінці року з отриманого прибутку – і одразу стане очевидно, що фондовий ринок не для бідних.* Речення поліпредикативне, складається з головного та підрядних речень з неоднорідною підрядністю.

При перекладі ми замінили комплекс, який випуває дієприкметниковим зворотом, цілим підрядним речення - *to be levied based on the results of the year from the received profit* на який фізичній особі доведеться сплатити в кінці року з отриманого прибутку.

У результаті здійсненого перекладу речення (6) ми отримали речення (6а), яке за своєю структурою є неідентичним реченню (6), а за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

2.3. Складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю у перекладі

Складнопідрядне речення визначають як складну синтаксичну конструкцію, частини якої є не рівноправними, а взаємозалежними. Одна частина цієї конструкції є головною, інша підпорядковується їй та є підрядною. Такі речення досить часто називають речення із неоднорідною супідрядністю. Проаналізуємо їх переклад:

<p>(7) <i>I thought later on, as the years passed in almost uninterrupted meditation upon the events of that summer, that I had perhaps overestimated the force of her passion.</i></p>	<p>(7а) Пізніше – не раз за ці роки, проведені майже в безперервних роздумах про події того літа, - мені приходило в голову, що я, мабуть, переоцінював силу її пристрасті.</p>
---	---

Речення поліпредикативне, складається з головного і двох підрядних речень з неоднорідною супідрядністю. Головне речення *I thought later* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – дієслівний, виражений дієсловом *thought*.

1) підрядне речення часу *as the years passed in on in almost uninterrupted meditation upon the events of that summer* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений іменником *years*, присудок – простий дієслівний – *passed*.

2) підрядне речення додатку – *that I had perhaps overestimated the force of her passion* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – дієслівний, виражений дієсловом – *overestimated*.

При перекладі ми маємо таке речення а) *Пізніше – не раз за ці роки, проведені майже в безперервних роздумах про події того літа, – мені приходило в голову, що я, мабуть, переоцінював силу її пристрасті.* речення а) складнопідрядне додатку. Головне речення – *Пізніше – не раз за ці роки, проведені майже в безперервних роздумах про події того літа, – мені приходило в голову* – односкладне, поширене, ускладнене уточненням, обставиною часу та дієприкметниковим зворотом. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний *приходило*. Підрядне – *що я, мабуть, переоцінював силу її пристрасті*. Підмет – простий іменний, виражений займенником *я*, присудок – простий дієслівний – *переоцінював*.

При перекладі ми за допомогою трансформації внутрішнього членування отримали речення, яке є складнопідрядним.

У результаті здійсненого перекладу речення (7) ми отримали речення (7а), яке за своєю структурою не є ідентичним реченню (7), проте за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

2.4. Передача складнопідрядних речень з однорідною супідрядністю

Використання саме складнопідрядних речень уможливорює детальніше відображення суті певних понять чи явищ за допомогою різного виду підрядності.

Складнопідрядні речення можуть також слугувати дериваційною основою для простих та ускладнених конструкцій. При цьому відбуваються різноманітні модифікації, за яких предикативна залежна частина трансформується в дієприслівниковий, дієприкметниковий чи порівняльний зворот або іншу елементарну частину простої реченнєвої конструкції, а сполучники, що вказують на характер відношень в реченні – на прийменники.

Наприклад:

(8) *And I was back where I belonged, (8a) А я повернувся туди, де мав бути, where my childhood had condemned me to be, alone, out in the cold without a coat.* до того, на що я приречений з самого дитинства, – стою один на холодній вулиці, без пальто.

Речення поліпредикативне. Складнопідрядне з однорідною підрядністю. Головне речення *And I was back* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – складений іменний, виражений поєднанням дієслова-зв'язки з прислівником *was back*. 1) підрядне речення *where I belonged* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *belonged*. 2) підрядне *where my childhood had condemned me to be, alone, out in the cold without a coat* двоскладне, поширене, містить Complex Object.

При перекладі (8) ми отримали таке речення (8a) *А я повернувся туди, де мав бути, до того, на що я приречений з самого дитинства, - стою один на холодній вулиці, без пальто.* речення а) поліпредикативне. За своєю структурою воно складніше, ніж англійське. Воно містить складнопідрядні речення з однорідною підрядністю та безполучникове речення, яке займає незалежну позицію.

При перекладі головного речення ми не використовували трансформацій, а от в 2) підрядному ми замінили підмет (*childhood*) обставиною часу (з *дитинства*). Complex Object ми передали окремим реченням, яке приєднується асендитично: *стою один на холодній вулиці, без пальто.*

Тому можна зробити висновок, що у результаті здійсненого перекладу речення (8) ми отримали речення (8a), яке за своєю структурою є неідентичним реченню (8), а за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

Наведемо ще один приклад:

(9) *As the lift arrived and automatic doors opened I heard a soft footstep.* (9a) *Коли підійшла кабіна ліфта і відкрились автоматичні двері, я почув легкі кроки.*

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з однорідною підрядністю. Головне речення *I heard a soft footstep* просте, двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений займенником – *I*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *heard*. Підрядне речення *As the lift arrived* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – простий іменний, виражений іменником *the lift*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом – *arrived*. 2) підрядне речення *automatic doors opened* – двоскладне, поширене, Підмет – простий іменний, виражений іменником – *doors*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *opened*

При перекладі 9 ми отримали таке речення 9a *Коли підійшла кабіна ліфта і відкрились автоматичні двері, я почув легкі кроки.*

9a є поліпредикативним, складнопідрядним реченням з однорідною підрядністю. Головне речення – *я почув легкі кроки*, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником – *я*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *почув*. Підрядне речення *Коли підійшла кабіна ліфта* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – складений іменний, виражений поєднанням іменників *кабіна ліфта*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом – *підійшла*. Підрядне речення – *і відкрились автоматичні двері* – просте, двоскладне, непоширене. Підмет – складений іменний, виражений поєднанням прикметника з іменником – *автоматичні двері*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *відкрились*.

У результаті здійсненого перекладу речення (9) ми отримали речення (9a), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (9), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

(10) *But even if you feel you have the strength to catch a second wind, be very cautious when you buy a new business.*

(10a) *Навіть якщо ви відчуваєте в собі енергію вдихнути нові сили у ваш бізнес, будьте уважні під час купівлі.*

Речення поліпредикативне. Складнопідрядне з однорідною супідрядністю та послідовною підрядністю. Головне речення – *be very cautious* – просте, односкладне непоширене. Підмет відсутній, присудок – складений іменний – *be cautious*. 1) підрядне речення умови – *But even if you feel* – просте, двоскладне, непоширене, підмет – простий іменний, виражений займенником – *you*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *feel*. 2) підрядне додатку – *you have the strength to catch a second wind* – двоскладне, поширене, ускладнене дієприкметниковим зворотом, підмет – простий іменний, виражений займенником – *you*, присудок – *have the strength*. 3) підрядне речення часу - *when you buy a new business* – просте, двоскладне, непоширене, підмет – простий іменний, виражений займенником – *you*, присудок - простий дієслівний, виражений дієсловом *buy*.

При перекладі (10) ми отримали речення (10a) *Навіть якщо ви відчуваєте в собі енергію вдихнути нові сили у ваш бізнес, будьте уважні під час купівлі.* речення а) складнопідрядне з підрядним умови. Головне речення *будьте уважні під час купівлі* – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – складений іменний – *будьте уважні*. Підрядне речення *Навіть якщо ви відчуваєте в собі енергію вдихнути нові сили у ваш бізнес* – двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений займенником – *ви*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *відчуваєте*.

Шляхом внутрішнього членування ми об'єднали перших два підрядних речення в одне, а четверте підрядне речення приєнали до головного. За допомогою граматичної заміни ми переклали дієслово *buy* іменником *купівлі*.

У результаті здійсненого перекладу речення (10) ми отримали речення (10a), яке за своєю структурою не є ідентичним реченню (10), але за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

Існують складнопідрядні речення з подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю. Наведемо приклад:

<p><i>(11) This rule is applied only to those citizens who permanently resided in Ukraine for no fewer than 183 days a calendar year in a whole, and earned income not at the main work place, besides the main work place, within the reporting year, as well as citizens who did not have a main work place during the year but received income for this period in cash or in kind or in foreign currency both within the territory of Ukraine and outside it.</i></p>	<p><i>(11a) Це правило стосується лише тих жителів, які проживали постійно на території України не менше ніж 183 календарних дні, і отримали прибуток не на основному робочому місці, а поза ним в межах звітнього року, так само як і громадян, які не мали основного робочого місця протягом року, але одержували дохід протягом цього року готівкою або ж іноземною валютою як на території України, так і за її межами.</i></p>
--	---

Речення поліпредикативне. складнопідрядне з подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю. Головне речення – *This rule is applied only to those citizens as well as citizens* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений іменником *rule*, присудок – простий, дієслівний, виражений дієсловом в пасивному стані – *is applied*. 1) підрядне речення – *who permanently resided in Ukraine for no fewer than 183 days a calendar year I a whole* – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *resided*. 2) підрядне – *and earned income not at the main work place, besides the main work place, within the reporting year* – односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *earned*. Ці два підрядних речення відносяться до першого слова *citizens* в головному реченні і поєднують однорідну супідрядність. 3) підрядне речення – *who did not have a*

main work place during the year – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в минулому часі в заперечній формі – *did not have*. 4) підрядне речення – *but received income for this period in cash or in kind or in foreign currency both within the territory of Ukraine and outside it* – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *received*. Ці два підрядних речення відносяться до другого слова *citizens* в головному реченні і також поєднують однорідну супідрядність.

При перекладі 11 ми отримали таке речення 11а *Це правило стосується лише тих жителів, які проживали постійно на території України не менше ніж 183 календарних дні, і отримали прибуток не на основному робочому місці, а поза ним в межах звітнього року, так само як і громадян, які не мали основного робочого місця протягом року, але одержували дохід протягом цього року готівкою або ж іноземною валютою як на території України, так і за її межами.* а) поліпредикативне. складнопідрядне з подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю. Головне речення – *Це правило стосується лише тих жителів так само як і громадян* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений іменником *правило*, присудок – простий, дієслівний, виражений дієсловом *стосується*. 1) підрядне речення – *які проживали постійно на території України не менше ніж 183 календарних дні* - просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *проживали*. 2) підрядне – *і отримали прибуток не на основному робочому місці, а поза ним в межах звітнього року,* – односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *отримали*. Ці два підрядних речення відносяться до слова *жителів* в головному реченні і поєднують однорідну супідрядність. 3) підрядне речення – *які не мали основного робочого місця протягом року,* – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в заперечній формі – *не мали*. 4) підрядне речення – *але одержували дохід протягом цього року готівкою або ж іноземною валютою як на*

території України, так і за її межами – просте, односкладне поширене. Підмет відсутній, присудок – простий дієслівний – *одержували*. Ці два підрядних речення відносяться до слова *громадян* в головному реченні і також поєднують однорідну супідрядність.

При перекладі ми замінили пасивний стан дієслова активним – *is applied* – *стосується*. У результаті здійсненого перекладу речення (11) ми отримали речення (11а), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (11), і за семантикою ці речення також абсолютно ідентичні.

Поліпредикативні речення мішаного типу можу поєднувати різні зв'язки. От наприклад:

(12) *Crystal wanted a child. When she told me this or when (she never exactly told me) I realized it by means of the kind of telepathy which we used for communication, I was appalled.*

(12а) *Крістел хотіла дитини. Коли вона повідомила мені про це чи коли (вона, власне, прямо так нічого і не сказала) я все зрозумів за допомогою своєї телепатії, яка допомагала нам підтримувати контакт, я був зворушеним.*

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю і послідовною підрядністю. Головне речення *I was appalled* – просте, двоскладне, непоширене, підмет – простий, виражений займенником *I*, присудок – складений іменний, виражений поєднанням дієслова-зв'язки з прикметником *was appalled*. Підрядне речення *When she told me this* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *she*, присудок – простий, виражений дієсловом – *told*. Наступне підрядне – *when I realized it by means of the kind of telepathy* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *I*, присудок – простий, виражений дієсловом – *realized*. Підрядне речення *which we used for communication* – просте, двоскладне, поширене; підмет – простий, виражений займенником *we*, присудок – простий, виражений дієсловом *used*.

Речення *she never exactly told me* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *she*, присудок – простий, виражений дієсловом – *told*.

При перекладі 12 ми отримали речення 12а *Крістел хотіла дитини. Коли вона повідомила мені про це чи коли (вона, власне, прямо так нічого і не сказала) я все зрозумів за допомогою своєї телепатії, яка допомагала нам підтримувати контакт, я був зворушеним.*

12а) є складнопідрядним з подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю і послідовною підрядністю реченням. Головне речення – *я був зворушеним* – просте, двоскладне, непоширене, підмет – простий, виражений займенником *я*, присудок – складений іменний, виражений поєднанням дієслова-зв'язки з прикметником *був зворушеним*. Підрядне речення – *Коли вона повідомила мені про це* - просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *вона*, присудок – простий, виражений дієсловом *повідомила*. Підрядне речення – *чи коли я все зрозумів за допомогою своєї телепатії* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *я*, присудок – простий, виражений дієсловом *зрозумів*. Наступне підрядне речення – *яка допомагала нам підтримувати контакт* – просте, односкладне, поширене. Підмет відсутній, присудок – простий, виражений дієсловом *допомагала*.

Речення *вона, власне, прямо так нічого і не сказала* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником *вона*, присудок – простий, виражений дієсловом – *сказала*.

У результаті здійсненого перекладу речення (12) ми отримали речення (12а), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (12), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

Наведемо приклад, в якому поряд існують неоднорідна супідрядність і послідовна підрядність.

(13) *Because of an incident concerning a pet mouse, which I can scarcely bring myself to think of let alone to relate, I detested Aunt Bill forever with a hatred which can still make me tremble.*

(13a) *Через те, що трапилось з улюбленою мишкою, про що мені важко не лише розповідати, а навіть згадувати, я на все життя зненавиджу тітку Белл такою несамовитою ненавистю, що навіть зараз при одній згадці її імені я весь тремчу.*

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю. Головне речення *I detested Aunt Bill forever with a hatred* – просте, двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений займенником *I*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *detested*; Перше підрядне речення *Because of an incident concerning a pet mouse* – просте, односкладне, поширене, друге підрядне *which I can scarcely bring myself to think of let alone to relate* – двоскладне, поширене, третє підрядне *which can still make me tremble* – просте, односкладне, поширене.

При перекладі 13 ми маємо таке речення 13a *Через те, що трапилось з улюбленою мишкою, про що мені важко не лише розповідати, а навіть згадувати, я на все життя зненавиджу тітку Белл такою несамовитою ненавистю, що навіть зараз при одній згадці її імені я весь тремчу.*

13a є реченням складнопідрядним з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю. Головне речення – *я на все життя зненавиджу тітку Белл такою несамовитою ненавистю* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *я*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в майбутньому часі – *зненавиджу*. Підрядне речення – *що навіть зараз при одній згадці її імені я весь тремчу* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий іменний, виражений займенником *я*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *тремчу*. Наступне підрядне речення – *Через те, що трапилось з улюбленою мишкою* – просте,

односкладне, поширене. Підрядне речення – *про що мені важко не лише розповідати, а навіть згадувати* – *просте, односкладне, поширене.*

При перекладі ми в головному реченні замінили минулий час майбутнім – *I detested* – *я зненавиджу*; Завдяки внутрішньому членуванню підрядне речення ми перетворили із двоскладного в односкладне – *which I can scarcely bring myself to think of let alone to relate* – *про що мені важко не лише розповідати, а навіть згадувати*; ще одне підрядне ми перетворили із односкладного в двоскладне: *which can still make me tremble* – *що навіть зараз при одній згадці її імені я весь тремчу.*

У результаті здійсненого перекладу речення (13) ми отримали речення (13а), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (13), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

У складнопідрядному реченні може поряд існувати послідовна підрядність і однорідна супідрядність.

<p>(14) <i>He looked so vulnerable that for a moment I felt as if last night had been wiped out and we were to have, after all, another chance.</i></p>	<p>(14a) <i>Він здавався таким незахищеним, що у мене виникло враження, наче все, чого ми досягнули напередодні перекреслено і нам необхідно почати все спочатку.</i></p>
--	--

Речення поліпредикативне, складнопідрядне з послідовною підрядністю та однорідною супідрядністю. Головне речення *He looked so vulnerable* – *просте, двоскладне, поширене, підмет – простий іменний, виражений займенником He, присудок – складений іменний, виражений поєднанням дієслова-зв'язки з прикметником looked so vulnerable.* Підрядне речення *that for a moment I felt* – *просте, двоскладне, поширене, підмет – простий, виражений займенником I, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом felt.* Підрядне речення *as if last night had been wiped out* – *просте, двоскладне, поширене; підмет – простий іменний, виражений іменником night, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом в пасивному стані в Past*

Perfect time *had been wiped out*, речення *and we were to have, after all, another chance* – також просте, двоскладне, поширене.

При перекладі 14 ми маємо таке речення 14а *Він здавався таким незахищеним, що у мене виникло враження, наче все, чого ми досягнули напередодні, перекреслено і нам необхідно почати все спочатку*.

14а є реченням складнопідрядним з послідовною підрядністю та однорідною супідрядністю. Головне речення – *Він здавався таким незахищеним*, – просте, двоскладне, непоширене. підмет – простий іменний, виражений займенником він, присудок – складений іменний, виражений поєднанням прикметника, та дієслова з видовим значенням – *здавався незахищеним*. Підрядне речення – *що у мене виникло враження* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий, іменний, виражений іменником *враження*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *виникло*. Підрядне речення – *наче все, чого ми досягнули напередодні, перекреслено* – просте, двоскладне, поширене. Підмет – простий, іменний, виражений займенником *ми*, присудок – простий дієслівний, виражений дієсловом *досягнули*. Наступне підрядне речення – *і нам необхідно почати все спочатку* – просте, односкладне, поширене, присудок – дієслівний складений, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та модального дієслова *необхідно почати*.

При перекладі ми замінили в підрядному реченні підмет додатком: *I* (підмет) – *мене* (додаток), дієслово *felt* ми передали за допомогою словосполучення *виникло враження*. В наступних підрядних реченнях ми використали трансформацію смислового розвитку: *last night had been wiped out and we were to have, after all, another chance* – *наче все, чого ми досягнули напередодні перекреслено і нам необхідно почати все спочатку*.

У результаті здійсненого перекладу речення (14) ми отримали речення (14а), яке за своєю структурою є ідентичним реченню (14), і за семантикою ці речення абсолютно ідентичні.

2.5. Фреймові сітки англійських складнопідрядних речень у перекладі

Ідея розчленованості події та її категоризація найтіснішим чином пов'язана із вербалізацією, оскільки ступінь розчленованості події детермінує характер її деталізації з наступним відображення у мові. Процеси вербалізації, на думку У. Чейфа, включають три етапи: 1) організацію змісту; 2) «пакування» змісту відповідно до «оцінки мовцем стану ума адресата у даний момент і його робочих можливостей у межах конкретного контексту мовлення» (маються на увазі дана та нова інформація); 3) синтаксичні процеси, які є характерними для даної мови (винесення підмета на перше місце у структурі речення, тема-рематична організація тощо). Процеси, задіяні на цьому етапі організації змісту, включають: 1) «розчленування епізоду на підепізоди»; 2) «вибір пропозиційної структури, яка визначить ролі об'єктів епізоду»; 3) вибір одиниць мови для кодування судження (процес категоризації) [30]. Фактично, розчленоване бачення ситуації вже само по собі є актом пропозиційності, в ході якого встановлюються реляційні відношення між виділеними об'єктами. Характер відношень категоризується і матеріалізується в мові [2].

Схеми членування цілісних подій на низку складових їх елементів з метою вербалізації повинні відповідати певним стереотипам, щоб мовці на одній і тій самій мові могли розуміти один одного. Дані стереотипи структуруються у вигляді ментальних репрезентацій, в основу яких кладуться ментальні схеми та їх об'єднання, і закріплюються за системою «мова–мислення» з перспективою подальшого об'єктивування тим або іншим типом конструкції.

Здійсненні раніше спроби схематизувати реальні події з урахуванням логіко-денотативних та категоріальних основ свідчать про певну впорядкованість цієї сфери, відсутність у ній певної хаотичності. Ця впорядкованість гармонує з можливістю вичленування структур знання, які

підлягають вербалізації. Процес вичленовування структур знання, у свою чергу, вказує на спосіб концептуалізації світу [2]. Розглянемо варіанти вичленування структур знання через концептуалізацію складових, які підлягають вербалізації у результаті передачі рамочних структур СПР українською мовою.

1) SUBSTANTIVE-NOMINAL CLAUSES

English:

Ukrainian:

It seems increasingly likely that I really will undertake the expedition that has been preoccupying my imagination now for some days

Схоже, усе веде до того, що я справді здійню подорож, яка ось уже кілька днів займає мою увагу.

It was then, gazing up at me, that he said:

А тоді, піднявши на мене погляд сказав:

It's wrong that a man can't get to see around his own country.

Хіба це нормально коли людина немає як подивитися на свою країну?

What had occurred was this.

А трапилось ось що.

The fact that things turned out as they did is entirely attributable to an error of judgement in another direction altogether.

-усе склалося так, як склалося, тільки через прорахунок зовсім іншого характеру.

The fact is, over past four months, I have been responsible for a series of small errors in the carrying out of my duties

Річ у тім, що виконуючи свої обов'язки, я за останні місяці припустився кількох невеликих помилок.

What you describe as "amateurism", sir, is what most of us here prefer to call "honour".

Те, що ви, сер, називаєте дилетанством, більшість із нас називає честю.

For surely, there is no real doubt that it what occurred.

But what sort of books – is what troubles me.

Мене цікавить, яку саме.

Coming out of the blue as it did, I did not quite know how to reply to such a

Я розгубився і не знав, що відповісти на його пропозицію, яка була мов грім

suggestion.

з ясного неба.

I really think you should take a break.

Я серйозно, Стівенсе. Тобі треба відпочити.

Of course, i could not have expressed this view to Mr. Farraday without embarking upon what might have seemed a presumptuous speech.

Втім, якби я висловив цю думку перед Містером Фарадеєм, це, ясна річ, було б зухвалістю з мого боку.

I should say that these errors have all been without exception quite trivial in themselves.

Річ у тім, що виконуючи свої обов'язки, я за останні місяці припустився кількох невеликих помилок.

At the same time, it is only fair to point out that my task in this instance had been of an unusually difficult order.

Та задля справедливості мушу зауважити, що цього разу мені випало незвичайно складне завдання.

But let me immediately clear what I mean by this; what I meant to say is that Miss Kenton's letter set off a certain chain of ideas to do with professional matters of Darlington hall and i would underline that it was a preoccupation with these very same professional matters that led me to consider anew my employer's kindly meant suggestion.

Відразу скажу, про що мені йдеться. Маю на увазі, що лист міс Кентон дав поштовх до певного ланцюжка міркувань, пов'язаних зі службовими справами тут, у Дарлінгтон-Голлі, і хочу наголосити, що саме стурбованість цими справами спонукала мене задуматись над люб'язною пропозицією мого господаря. Зараз поясню детальніше.

Furthermore. Mr Farraday had made it clear that he planned to hold only very rarely the sort of large social occasions Darlington Hall seen.

До того ж містер Фарадей чітко дав мені зрозуміти, що такі велелюдні світські заходи, які колись відбувалися у Дарлінгтон-Голлі, він влаштовуватиме лише зрідка.

I fear, however, that in my anxiety to win the support of Mrs Klements and the girls. I did not perhaps assess quite as stringently my own limitations.

Утім, через намагання заручитися підтримкою міс Клементс і дівчат, я, на жаль, не зміг так само ретельно оцінити меж власних можливостей, проблемою власних огріхів я, схоже, таки знехтував.

But then I really don't know it's right for me to be helping you with such dubious assignments.

От тільки не знаю, чи добре мені бути твоїм поплічником у таких сумнівних затіях.

2) QUALITATIVELY-NOMINAL CLAUSES

English:

An expedition, i should say, which i will undertake alone, in the comfort of Mr. Farraday's Ford

Indeed, it seems to be something which genuinely troubles him.

In the meantime, however, he was most keen that the staff of his predecessor – a staff of which he had heard high praise – be retained at Darlington Hall?

This staff he referred to was, of course, nothing more than the skeleton team of six kept on by lord Darlington's relatives to administer to the house up and throughout the transactions;

This was s most embarrassing situation in which Lord Darlington would never have placed an employee.

This is, as I say, a matter which has given me much concern.

So then, there seems little reason why i should not undertake my notorious trip to the West Country

It was, then, a most discouraging start to what may in fact be an entirely new set of duty required of me.

Ukrainian:

Подорож, яку, варто зауважи ти, здійсно наодинці, у зручному «Форді» містера Фаррадея.

Здається, воно по-справжньому його турбує.

При цьому він наполіг, щоб персонал його попередника – персонал, про який він чув тільки схвальні відгуки, – залишився у Дарлінгтон-Голлі.

Слово «персонал» означало не що більше як кістяк із шістьох осіб, яких утримували родичі лорда Дарлінгтона, аби ті дбали про маєток, поки він не перейде в чужі руки.

Лорд Дарлінгтон нізащо б не поставив слугу в таке незручне становище.

Це питання, як я вже казав, не дає мені спокою.

Отож немає жодних причин, чому б мені не здійснити авто мобільну виправу до Вест-Кантрі.

То був у край бентежний початок того, що могло стати для мене цілковито новим обов'язком.

3) ADVERBIAL CLAUSES

English:

This was not the first time my employer had raised such a question.

Ukrainian:

Містер Фаррадей не вперше порушив це питання.

- On this occasion, in fact, a reply of sorts did occur to me as I stood on the ladder.* Проте лиш цього разу, коли я стояв на драбині, мені спала на думку яка-така відповідь:
- Mr. Farraday did not seem to understand this statement, for he merely went on.* Однак містер Фаррадей, схоже, не втямив того, про що я казав, бо продовжував далі:
- And if in the present case the staff plan is at fault, blame can be laid at no one's door but my own.* І якщо тепер у всьому винен поганий план, звинувачувати варто тільки мене.
- Although I did my best not to, something of my scepticism must have betrayed itself, for Mr. Farraday then added, as though for reassurance, that were it to prove necessary, then an additional member could be hired.* Я не хотів виказувати свого скептицизму, але чимось таки зрадив себе, бо містер Фаррадей, немов стараючись підбадьорити мене, додав, що за потреби можна найняти ще когось.
- And I regret to report that once the purchase had been completed, there was little I could do for Mr. Farraday to prevent all but Mrs Skement's leaving for other employment.* Дуже прикро про таке казати, але щойно масток купили, я ніяк не зміг допомогти містерові Фаррадею втри мати працівників – усі, крім місіс Клементс, подалися до інших місць праці.
- During my first days under Mr Farrday, I was once or twice quite astounded by some of the things he would say to me.* У перші дні на службі в містера Фаррадея я раз чи двічі не абияк дивувався з того, що він мені казав.
- Whenever I believed I had come up with something, I probed it for every sort of oversight, tested it through from all angles.* Щойно натрапивши на прийнятне, як мені здавалося. рішення, я ретельно перевіряв, чи не закрався туди якийсь недогляд, обмірковував його з усіх боків.
- Although my experience and customary caution in such matters prevented my giving myself more than I could actually carryout, I was perhaps negligent over this question of allowing myself a margin.* І хоча завдяки досвіду та властивій мені обережності в таких справах я не завдав собі на спину більшого тягара, ніж міг понести, проблемою власних огріхів я, схоже, таки знехтував.

4) MULTICOMPONENTAL COMPLEX SENTENCES

English:

An expedition, which as i foresee it. will take me through much of the finest countryside of England to the West Country and may keep me away from darlington Hall for as much a five or six days.

Having made his announcement, my employer put his volumes down on a table, seated himself on the chaise longue and stretched out his legs.

A reply to the effect that those of our profession, although we did not see a great deal of the country in the sense of touring and visiting picturesque sites, did actually 'see' more of England than most; placed as we were in houses where the greatest ladies and gentlemen of the land gathered.

The fact that my attitude to this same suggestion underwent a change over the following days - indeed, that the notion of a trip to the West Country took an ever-increasing hold on my thoughts - is no doubt substantially attributable to - and why should I hide it?- the arrival of Miss Kenton's letter, her first in almost seven years, if one discounts the Christmas cards.

Ukrainian:

Виправу, що, за моїми передбаченнями, дасть мені змогу оглянути найгарніші краєвиди Англії аж до Вест-Кантрі й триватиме цілих п'ять чи шість днів, які я проведу за межами Дарлінгтон-Голлу.

Оголосивши про свої наміри, містер Фаррадей поклав книжки на стіл, влаштувався у шезлонгу й випростав ноги.

хоч ми з колегами не бачимо своєї країни, себто не мандруємо околицями й не відвідуємо мальовничих місць, ми все ж побачили більше Англії, ніж інші, бо працювали в маєтках, де збиралося най добірніше товариство.

Те, що упродовж кількох наступних днів моє ставлення до цієї пропозиції змінилося і думка про поїздку до Вест-Кантрі міцно засіла в моїй голові, безперечно, пов'язано – і я не бачу змісту це приховувати – з листом міс Кен тон, першим, якого я отримав від неї років за сім, не враховуючи різдвяних листівок. Відразу скажу, про що мені йдеться. Маю на увазі, що лист міс Кентон дав поштовх до певного ланцюжка міркувань, пов'язаних зі службовими справами тут, у Дарлінгтон Голлі, і хочу наголосити, що саме стурбованість цими справами спонукала мене задуматись над люб'язною пропозицією мого господаря.

As so often occurs in these situations, I had become blind to the obvious - that is, until my pondering over the implications of Miss Kenton's letter finally opened my eyes to the simple truth: that these small errors of recent months have derived from nothing more sinister than faulty staff plan.

Як часто трапляється в таких ситуаціях, я ігнорував очевидне, допоки роз думи над затаєним смислом листа міс Кентон врешті не відкрили мені очі на просту істину: дрібні помилки, що трапилися за остан ні місяці, були наслідком не зловісних каверзів, а всього лиш невдало розпланованої роботи персоналу.

Indeed, I can say I am in agreement with those who say that the ability to draw up a good plan is the cornerstone of any decent butler's skills.

Я, певна річ, погоджуюся з тими, хто стверджує: вміння добре розпланувати роботу підлеглих – головне в арсеналі вправного дворецького.

And the more I considered it, the more obvious it became that Miss Kenton, with her great affection for this house, with her exemplary professionalism - to enable me to complete a fully satisfactory staff plan for Darlington Hall.

І що більше я над цим міркував, то ясніше розумів: міс Кентон, з її глибокою любов'ю до цього будинку, з її взірцевою фаховістю, на яку сьогодні мало де натрапиш, була саме тією ланкою, що мала б довершити повноцінний план для Дарлінгтон-Голлу.

Finally, I came up with a plan which, while perhaps not exactly as Mr. Farraday had requested, was the best, I felt sure, that was humanly possible.

Урешті-решт я таки склав план: може, не до кінця такий, як просив містер Фарра дей, зате найкращий з тих, що під силу людині,

Only then did it strike me that there was indeed a role that a further staff member could crucially play here.

Утім, через намагання заручитися підтримкою місіс Клементс і дівчат, я, на жаль, не зміг так само ретельно оцінити меж власних можливостей, і хоча завдяки досвіду та властивій мені обережності в таких справах я не завдав собі на спину більшого тягара, ніж міг понести, проблемою власних огріхів я, схоже, таки знехтував.

If you are not familiar with Mrs Symons's books - a series running to seven volumes, each one concentrating on one region of the British isles - I recommend them. Якщо ви не чули про книжки Місі Саймонс про серію із семи томів, кожен з яких розповідає про певний регіон Британських островів, – від щирого серця раджу з ними ознайомитися.

When he inquired whether I had dinner, I asked him to serve me with a sandwich in my room, which was a perfectly satisfactory option as for as supper was concerned. Коли він поцікавився, чи я вечеряв, я пропросив його принести мені сендвіч, який виявився бездоганним вибором на вечір.

Розчленований спосіб представлення денотативної ситуації спряжений з інтегруючою функцією конструкції, яка базується на подвійній природі мови як абстрактній системі та як функціонуючій системі. Саме ця природа мови регулярно демонструється в реалізації двох типів відношень – парадигматичних і синтагматичних. Перший тип відношень характеризує одиниці одного рівня у плані їх систематизації і реалізує дистрибутивну функцію, а другий тип відношень виявляє правила організації одиниць у структурі вищого рівня та реалізує інтегративну функцію. Інтегративна функція проявляється у мовнорозумових актах і спряжена з питаннями взаємодії мови і мовлення, центральним з яких є питання комбінаторики лексичних одиниць у процесі побудови комплексних знаків для обміну судженнями про світ.

Висновки до Розділу 2

У результаті проведеного дослідження, що базується на зіставленні фреймових структур СПР ми дійшли таких висновків:

Переклад, як і художній твір загалом, є тією цариною реальності, яку часом неможливо сприймати лише емпірично, а отже, має бути віднайдено ще й інші засоби проникнення до інформаційного поля автора, до «іншої

реальності», яку, за визначенням В.С. Вернадського, можна лише змоделювати, застосувавши математичний аналіз.

У складнопідрядному реченні з послідовною підрядністю перше підрядне залежить від головного, друге — від першого, третє — від другого і т. д. У складнопідрядному реченні з неоднорідною супідрядністю два або більше підрядних по-різному залежать від того самого головного речення. Неоднорідними є підрядні речення різного виду, а також й ті підрядні, які хоч і одного виду, проте стосуються різних слів у головному реченні.

Речення поліпредикативне, складається з головного та двох підрядних речень умови та допустове. Головне речення — просте, односкладне, поширене, підмет відсутній, присудок — складений іменний, виражений поєднанням інфінітива, що означає конкретну дію та дієслова з модальним відтінком. Схеми членування цілісних подій на низку складових їх елементів з метою вербалізації повинні відповідати певним стереотипам, щоб мовці на одній і тій самій мові могли розуміти один одного. Дані стереотипи структуруються у вигляді ментальних репрезентацій, в основу яких кладуться ментальні схеми та їх об'єднання, і закріплюються за системою «мова—мислення» з перспективою подальшого об'єктивування тим або іншим типом конструкції.

Розчленований спосіб представлення денотативної ситуації спряжений з інтегруючою функцією конструкції, яка базується на подвійній природі мови як абстрактній системі та як функціонуючій системі. Саме ця природа мови регулярно демонструється в реалізації двох типів відношень — парадигматичних і синтагматичних. Перший тип відношень характеризує одиниці одного рівня у плані їх систематизації і реалізує дистрибутивну функцію, а другий тип відношень виявляє правила організації одиниць у структурі вищого рівня та реалізує інтегративну функцію. Інтегративна функція проявляється у мовнорозумових актах і спряжена з питаннями взаємодії мови і мовлення, центральним з яких є питання комбінаторики

лексичних одиниць у процесі побудови комплексних знаків для обміну судженнями про світ.

Зближення концептуальних і мовних картин світу внаслідок поширення спільних знань через переклади зумовлює постійне оновлення номінативних ресурсів. Попри розбіжності у вербалізації концептів, їх кількість значно переважає кількість етноспецифічних концептів, що створюють передумови для досягнення семантичної еквівалентності в перекладі. Суперечності, пов'язані зі сприйняттям первинної інформації, можуть розв'язуватися завдяки інтерпретаційній діяльності перекладача. Стилiстична значущість концептів не вичерпується розмаїттям відчуттів у читача, реакцій і людських емоцій. Концепт приваблює письменника широкими можливостями його інтерпретації, різноманітністю традиційних і нових засобів семантичного наповнення. Виразні семантичні асоціації письменник формує засобами метафоричного вираження думки, адже у творенні справжнього шедевр митець водночас є й філософом, а думка ототожнюється з образом. Однак не завжди всі мовні репрезентації концептів відтворюються в перекладах повноцінно.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

Синтаксис – це вчення про мову у цілому, оскільки тут у фокусі уваги перебуває вивчення механізму породження речень, а мова – це ніщо інше як сукупність речень. Теорія когнітивних моделей вивчає ментальні простори та когнітивні моделі, що структурують ці простори і, які називаються фреймами. Поняття фрейму трактується з когнітивної точки зору як особлива уніфікована конструкція знання чи схематизація досвіду. Фрейми - це когнітивні структури, знання яких передається синтаксичними концептами, репрезентованими словами. Фрейм визначається як структура, що репрезентує стереотипні ситуації у свідомості (пам'яті) людини і призначена для ідентифікації нової ситуації, що базується на такому ситуативному шаблоні. Фреймова семантика — прикладна семантика, що оперує фреймами та близькими до них пропозиційними структурами чи схемами, призначеними для репрезентації смислу різноманітних мовних конструкцій. Для будь-якого опису речення базовими є структурний та семантичний аспекти. Когнітивна граматика, що сформувалася наприкінці минулого століття, інтегрує синтаксичну та семантичну теорії й фокусує увагу на виявленні способів пізнавальної (когнітивної) діяльності людини. Когніція ґрунтується на психічних функціях свідомості, які утворюють психофункціональний континуум: мисленні, відчуттях, почуттях, інтуїції.

Категоризація є механізмом виведення у структурах мислення, який передбачає об'єднання предметів і явищ у відповідні класи як рубрики досвіду, сформовані шляхом пізнавальної діяльності людини. Концептуалізація ж сприяє формуванню концептуальної системи, складниками якої є *концепти* – інформаційні структури свідомості, різносубстратні за способами формування та представлення знань про певні об'єкти та явища. Фрагментом концептосистеми, який представляє інтеріоризований людиною або етносом світ, є концептуальна картина світу.

Концепт кваліфікується як інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті; смисл, яким оперує людина в процесі мислення. Синтаксичним концептом називають типову пропозицію, яка зафіксована конкретною структурною схемою простого речення, те відношення, яке спіймано мовцем як типове (відношення буття /інобуття). Речення репрезентує своєю структурою реалізацію системно-категоріальних значень перехідної конструкції, а також різні модифікаційні процеси як прояв функціонального аспекту мови. Функціонально-когнітивні властивості мовного знаку проявляються у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності мовця, коли можливим є аналіз його кінцевого продукту, висловлювання, з точки зору реалізації системно-закріпленого значення знаку та його системно-контекстуального осмислення. Важливість цього принципу визнається і в аспекті функціональної категоризації різних конструктивних елементів речення.

Моделювання структури синтаксичних концептів опирається на низку організуючих принципів, які дозволяють обґрунтувати їх когнітивну основу та базові механізми формування їх структури. У цьому зв'язку пошук формату знань, який дозволяє задати єдиний «стереотип» осмислення різних денотативних ситуацій, є одним із головних питань синтаксичних досліджень, які проводяться в рамках когнітивної семантики. Це зумовлено, з одного боку, центральністю категорії знань для когнітивного підходу до мови, а з іншого – впливом раціонального мислення на всі процеси, що пов'язані із отриманням, зберіганням та передачею інформації, і, відповідно, ця система повинна спиратися на загальноприйняті логічні зв'язки та відношення.

Синтаксична організація висловлювання є лише формальним компонентом у складному процесі формування смислу речення і як «упаковка» допускає різноманітну комбінаторику складових її одиниць за закріпленими у мові схемами розгортання думки. Визначальними у цьому процесі є функціональні параметри, а основоположним, фундаментальним поняттям вважається концепт як мисленнєва опора у семасіологічному процесі.

Специфіка речення як знака полягає у тому, що воно символізує не окремий об'єкт, а тип відношень між об'єктами. Основоположним фактором у структуруванні концепту у процесі його вербалізації є характер події та інтенції мовця. Що надважливо у цій ситуації, що актуалізація певних концептуальних ознак детермінує вибір конструкції. На схемі відмічена векторна направленість концепту на семантичний та синтаксичний рівні, що передбачає залежність засобів репрезентації від типу концепту. Апелюючи одночасно до онтології світу та системи мови, концепт дозволяє контамінувати мовні та немовні знання у складному механізмі взаємодії всіх рівнів речення.

Отже, об'єктом базового рівня у синтаксисі є конструкція. Граматична конструкція – це граматичний комплекс, який складається з певних комбінацій простих форм. Ця функція образно може бути порівняна зі скелетом для концептуального матеріалу, який виражається лексично. Специфіка ця полягає як у механізмах концептуального зв'язування, так і в механізмах «налаштування» композиційних елементів одне на одного у процесі їх інтеграції в одне, більш складне, ціле. А таким складним цілим може бути фрейм. Фрейм ототожнюється зі стандартною, стереотипною ситуацією, що включає деяку множину конкретних однорідних ситуацій. Фрейм «відповідає» за конструктивну базу гіпотаксису. Якщо взяти до уваги той факт, що ситуація – це «сукупність елементів, наявних у свідомості мовця в об'єктивній дійсності в момент мовлення і які зумовлюють відбір мовних елементів при формуванні самого висловлювання», то для нашого об'єкта дослідження, тобто СПР, характерним є поліситуативний фрейм.

Фреймовий аналіз полягає у встановленні вершинних та термінальних слотів фрейму у складі синтаксеми. Сукупність концептуальних вузлів (слотів) понятійного змісту речення лежить в основі прототипової фреймової структури, яка формує змістовий інваріант певного типу СПР при його актуалізації у тексті. Ситуація, описувана у реченні, може і повинна здійснюватися шляхом виявлення та опису фрейму СПР як принципу

репрезентації певного когнітивного знання ситуацій спілкування, представлених у тексті у вигляді лінгвокогнітивних сценаріїв.

Об'єднання пропозицій з логічного погляду передбачає їх механічне зчеплення, і його характер визначається як нейтральний, тому що в логіці ігноруються смислові нюанси. Однак епізоди макроподії можуть бути пов'язані не лише логічно, але й відношеннями інших типів, які, накладаючись на логічні, ускладнюють їх у смисловому плані. Ускладнення логічного відношення впливає на реалізацію ознаки нерівноправності, оскільки це приводить до формування смислової та структурної незалежності компонентів.

Під підрядним зв'язком компонентів речення мається на увазі встановлення між ними відношення підпорядкування (субординації). З когнітивної точки зору підрядність спеціалізується на репрезентації у тексті таких «квантів» знання, які пов'язані із фіксацією тою чи іншою мірою нерівноправних відношень між предметами, явищами тощо. Ускладнення логічних відношень у смисловому плані приводить до виділення різновидів підрядних відношень із включенням таких смислових компонентів, як каузативні, концесивні, результативні тощо. На рівні кожного конкретного складнопідрядного речення реалізується один із компонентів підрядних відношень. Пропозиції містять предикат зі значенням того «відношення», що визначають маркери підпорядкування і який у свою чергу наділений валентністю. («коли це може статися» /темпоральність/, «що є умовою чого» /умовність/, «що відбувається всупереч чому» /концесивність/). Отже, під синтаксичним концептом розуміються синтаксичні засоби вербалізації концепту підрядного зв'язку. Перспективою подальшого дослідження є когнітивне моделювання СПР у різножанрових текстах.

Перекладач повинен уважно слідкувати за всіма випадками використання таких сценаріїв у реченні. Контекст відіграє важливу роль у правильному розкритті значення та змісту.

Підсумовуючи короткий огляд концепцій, що лежать в основі когнітивного напрямку дослідження міжкультурної комунікації й перекладу як її різновиду, зазначимо, що когнітивний підхід до вивчення простору перекладацького процесу містить значний потенціал для визначення механізму досягнення та передачі смислу іншомовного тексту під час перекладу. Поява значної кількості досліджень перекладу з позиції когнітивістики свідчить про посилення протягом останніх років позицій когнітивної парадигми в перекладознавстві. Когнітивний підхід до дослідження різних видів вербальної комунікації, з огляду на міждисциплінарність, здатний об'єднати різнобічні дослідження перекладу (лінгвальні, психолінгвальні, лінгвокультурологічні, лінгвосеміотичні тощо) в єдину самостійну наукову дисципліну з чітко окресленим об'єктом і предметом дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко С. П. та ін. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
2. Бойко Ю. П. Фреймові сітки у гіпотаксичних конструкціях. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. праць. Хмельницький : ХНУ, 2019. Вип. 18. С. 5–9.
3. Бойко Ю. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії: монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2012. 450 с.
4. Бойко Ю.П. Конструкція як основа для побудови ментальної схеми речення. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies* : міжн. зб. наук. праць. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. Вип. 37. С. 39–43.
5. Бойко Ю.П. Модель перекладу як наука ментальних операцій. Мат. II Міжнародної наукової конференції 20-21 квітня 2007р. Чернівці: Книги XXI, 2007. С. 48–51
6. Бойко Ю.П. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії: монографія. Хмельницький: «Поліграфіст 2», 2012. 452 с.
7. Бойко Ю.П. Формування когнітивної моделі складнопідрядного речення як ментального утворення. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. праць. Хмельницький : ХНУ, 2016. Вип. 11. С. 3–8.
8. Вернадский В.И. Біосфера та іноосфера. М.: Наука, 1989. 264 с.
9. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів; голов. ред. М. С. Тимошик ; ред. Л. Л. Щербатенко. Київ: Либідь, 1993. 365 с.
10. Грищенко А.П. Сучасна українська літературна мова. Київ : Вища школа, 1993
11. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я.Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

12. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз: типи фреймів. *Вісник Черкас. ун-ту. Сер. Філологічні науки*. 1999. Вип. 11. С. 12–25.
13. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики англійської та української мов: посіб. для вчителів. Київ: Радянська школа, 1960. 160 с.
14. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
15. Карамішева І. Б. «Синтаксичний концепт» як Tertium COMPARATIONIS у контрастивному вивченні синтаксичних структур : наук. записки : у 2 ч. (Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. (105). С. 128–132.
16. Карамішева І.Б. Дискусійність виокремлення «синтаксичного концепту» в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях. *Лінгвістичні студії*. 2008. Вип 17. С. 308–314
17. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 464 с.
18. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження. *Мовознавство*. 1996. № 2–3. С. 3–12.
19. М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. 7-ме вид., стер. Київ: Вища школа, 2009. 430 с.
20. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра : монографія. Донецьк : Вид-во ДУЕП, 2007. 364 с.
21. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтактика, семантика, прагматика : дис. д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 448 с.
22. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. 3-тє вид., перероб. Київ. Либідь, 2005. 488 с.

23. Федоренко О.І. Сухопольська С.М. Граматика англійської мови. Теоретичний курс: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 360 с.
24. Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. Київ : Вища шк. Головне вид-во, 1986. 183 с.
25. A Comprehensive Grammar of the English Language by Quirk Randolph, Greenbaum Sidney, Leech Geoffrey, Svartvik Jan.– London. Longman Group Limited, 1985. – 1780 p.
26. Babushkyn A. P. Тыпу kontseptov v leksyko-frazeolohycheskoi semantyyke yazyka. V., 1996. 104 s.
27. Babushkyn A.P. Kontseptu raznukh tyfov v leksyyke y frazeolohyy y metodyka ykh vuiavlenyia. *Metodolohycheskye problemy kohnytyvnoi lynhvystyky: Sbornyk nauch. statei [Nauch. red.Y.A. Sternyn]*. V.: Voronezh hos. un-t, 2001. S. 52-53.
28. Blokh M. Ya. Teoretycheskaia hrammatyka anhlyiskoho yazyka: Uchebnyk. Dlia studentov fylol. fak. un-tov y fak. anhl. yaz. pedvuzov. M.: Vussh. shkola, 1983. s. 383 V per.:1r.
29. Boldyrev N. N. Kontseptualnoe prostranstvo kohnytyvnoi lynhvystyky. *Vopr. kohnytyvnoi lynh-vystyky*. 2004. № 1. S. 18–36.
30. Chafe, Wallace. Meaning and the Structure of Language. Chicago: The University of Chicago Press., 1970. 452 p (Reprinted: M .: Editorial URSS, 2003, 2009). Print.
31. Chomsky N. Aspects of the theory of syntax. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1965
32. Chomsky N. Lectures on Government and Binding. The Piza Lectures. 7th ed. Berlin ; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1981. 371 p.
33. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind. Cambridge (Mass.) : The MIT Press, 2000. 230 p.
34. Chomsky N. Syntactic structures Cambridge, Mass.: MIT Press, 1957.

35. Conrad Susan. Longman Student Grammar of Spoken and Written English / Susan Conrad, Douglas Biber, Geoffrey Leech. Longman Pearson Education Limited, 2003. 487 p.
36. Croft W. Some Contributions of Typology to Cognitive Linguistics, and vice versa. *Cognitive Linguistics: Foundations, scope and Methodology.* / Ed. By T. Jansen & G. Radecker. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1999. P 61-90.
37. Dik S. C. The Theorie of Funktional Grammar. Complex and Derived Constructions. Berlin ; N.Y. : Mouton de Gruyter, 1997. 477 p.
38. Fillmore Ch. Frame Semantics. *Linguistics in the morning calm.: Selected Papers from the SICOL.* 1981.
39. Fraizer L. Syntactic Complexity. *Natural language parsing: Psychological, computational, and theoretical perspectives.* Cambr. Etc, 1985. P. 48–54.
40. Frawley W. Prolegomenon to a Theory of Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives. Cranbury, London et al: Associated Univ. Press, 1984. P.159-175.
41. Furs L. A. Konstruktyvnost predlozheniya v kohnytyvno-funktsyonalnom aspekte. *Vestn. VHU. Seryia: Lynhvystyka y mezhkulturaia kommunykatsyia.* 2009. № 1. S. 59–62
42. Givon T. Syntax. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2001. Vol. 1. 519 p.
43. Goldberg A. E. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. London : The University of Chicago Press, Ltd., 1992. 265 p.
44. Jakobson Mathews. Third Thoughts of Translating Poetry // On Translation. Cambridge (Mass.): Harvard Univ. Press, 1959. P. 67-74.
45. Jung C.G. Psychology and Literature. Modern Man in Search of a Soul. New York: Harcourt, Brace and World, 1933. P. 171.

46. Kachalova K. N. *Praktycheskaia hrammatyka anhlyiskoho yazuka s uprazhnenyamy y kliuchamy* [Tekst]. M. Yunvest-lyst, 1997. 716 s.
47. Karamysheva I.D. *Contrastive Grammar of English and Ukrainian languages: textbook. Third edition, revised.* Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2017. 336 p.
48. Kaushanskaia, V. L. *Hrammatyka anhlyiskoho yazyka. Posobyie dlia studentov pedahohycheskykh ynstytutov.* 5-e yzd., yspr. y dop. M.: Airys-press, 2008. 384 s.
49. Kobryna N.A., Koreneeva E.A., Ossokovskaia M.Y., Huzeeva K.A. *Hrammatyka anhlyiskoho yazyka: Morfolohyia. Syntaksys. Uchebnoe posobyie dlia studentov pedahohycheskykh ynstytutov y unyversytetov po spetsyialnosti №2103 «Ynostrannye yazuky».* Sankt-Peterburh. SOIuZ, 1999. 496 s.
50. Kratz D. *On Translating Classics. The Translator's Voice: On Interview with Christopher Middleton // Translation Review, 1979. №3. P. 5-15.*
51. Krulova Y. P., Hordon E. M. *Hrammatyka sovremennoho anhlyiskoho yazuka: Uchebnyk dlia yn-tov y fak. ynostr. yaz* 9-e yzd. M.: Knyzhnui dom «Unyversytet»: Vusshaia shkola, 2003. 448 s.
52. Kubriakova E. S. *Pamiat y ee rol v yssledovannyi re-chevoi deiatelnosti. Tekst v kommunykatsyy.* M. : MHU, 1991. S. 4–21.
53. Kubriakova E. S. *Poniatye “paradyhma” v lynchvystyke: vvedenye. Paradyhmu nauchnoho znanyia v sovremennoi : sb. nauchn. trudov.* M. : YNYON RAN, 2006. S. 4–14.
54. Kubriakova E. S. *Yazuk y znanye.* M., 2004. 560 s.
55. Langacker R. W. *A usage-based model. Rudzka-Ostyn B. (ed.). Topics in cognitive linguistics.* Amsterdam : Benjamins, 1988. P. 127–161.
56. Langacker R.W. *Assessing the Cognitive Linguistic Enterprise. Cognitive Linguistics: Foundations, Scope and Methodology.* Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1999. P. 13–59.
57. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites.* Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. 516 p.

58. Langacker R. W. *Concept, Image, and Symbol*. Berlin, 1991. 568 p.
59. Langacker R.W. On Pronomiation and the Chain of Command. *Modern Studies in English*. N.J. Prentice Hall.
60. Lederer Marianne. *La Traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*. Collection dirigée par Sophie Moirand, professeur à l'université Sorbonne Nouvelle. Paris: Hachette-Livre, 1994. 224 p.
61. Marchenko E. P. Polypredykatyvne predlozhenyia v so-vremennom russkom yazuke: strukturno-semantycheskye, kommunyka-tyvne y tekstoobrazuiushchye potentsyy : dys... d-ra fylol. nauk. K., 2004.
62. Miller J. *An Introduction to English Syntax*. Edinburgh university Press Ltd, 2002. 190 p.
63. Moskalchuk H. H. *Struktura teksta kak synerhetycheskyi protsess*. M. : URSS, 2003. 296 s.
64. Mynskiy M. *Freimu dlia predstavlenyia znanyi*. M. : Enerhyia, 1979. 148 s.
65. Nykonova Zh. V. *Freimoyi analiz rechevykh aktov (na materyale sovremennoho nemetskoho yazyka) : avto-ref. dys... d-ra fylol. nauk*. Nyzhnyi Novhorod, 2009. 41 s.
66. Paz Octavio. *Translation: Literature and Literality // Translation Review*, 1979. №3. P.13-14.
67. Popova Z. D. *Ocherky po kohnytyvnoi lynchvystyke*. Sternyn. Voronezh : Ystoky, 2001. 98 c.
68. Prokopchuk A. A. *Slozhnopodchynennoe predlozhenye y tekst*. Kh. : Osnova, 1990. 192 s.
69. Quirk R. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New. York. Longman, 1985. 1779 p.
70. Sokolova O. V. *Katehoryia freima v kohnytyvnoi lynchvystyke*. *Vestn. AHTUiu*. 2007. № 1. S. 236–239.
71. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics. Concept Structuring Systems*. Vol. 1. Cambridge, Massachusetst : The MIT Press, 2000. 495 p.

72. Tyviaeva Y.V. Lektsyy po teoretycheskoi hrammatyke anhlyiskoho yazyka. Tula: Tul'skyi gos. un-t, 2007. 140 s.
73. Veikhman H. A. Novoe v anhlyiskoi hrammatyke. M.: Vysshaia shkola, 1990. 127 s.
74. Veikhman H.A. Novoe v hrammatyke sovremennoho anhlyiskoho yazuka: Ucheb. Posobyie dlia vuzov. 2-e yzd. dopoln. y yspr. M.: OOO «Yzdatelstvo Amstrel»: OOO «Yzdatelstvo AST», 2002. 564s.
75. Vezhbytskaia A. Semantycheskye unyversaly y opysanye yazykov. M.: Shkola "Iazyky russkoi kulturu", 1999. 776 s.
76. Vezhbytskaia A. Yazuk. Kultura. Poznanye / per. s anhl. M.: Russkye slovary, 1996. 11 s.
77. Vorkachev S.H. Kontsept kak «zontykovui termyn». *Yazyk, soznanye, kommunykatsyia*. Vup 24. M., 2003. S. 5–12.
78. Weightman J.G. On Language and Writing. London: Sylvan Press, 1947. P.3-11.
79. Wierzbicka A. Semantics. Primes and Universals. Oxford. New York: Oxford University Press, 1996. 500 p.
80. Yvanova Y. P., Burlakova V. V., Pocheptsov H. H. Teoretycheskaia hrammatyka sovremennoho anhlyiskoho yazuka: Uchebnyk. M.: Vussh. shkola, 1981. 285 p.
81. Zhabotynskaia S. A. Kontseptualnui analiz: typy freimov. *Cherkas. un-tu. Ser. Filolohichni nauky*. 1999. Vyp. 11. S. 3–17.
82. Zhabotynskaia S. A. Kontseptualnyi analiz yazyka: freimovye sety. *Mova. Naukovo-teoretychnyi chasopys iz movoznavstva: problemy prykladnoi lindhivistyky*. O.: Astroprynt, 2004. № 9. S. 81–92.
83. [https://en.wikipedia.org/wiki/Subordination_\(linguistics\)#cite_note-1](https://en.wikipedia.org/wiki/Subordination_(linguistics)#cite_note-1)

ПЕРЕЛІК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

84. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

85. Collins Cobuild English Grammar. London : Harper Collins Publishers, 1990. 486 p.

86. Wikipedia. Encyclopedia “Wikipedia”. [Electronic resource]. Mode access: <http://en.wikipedia.org>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

87. Ishiguro Kazuo The Remains of the Day
https://royallib.com/book/Ishiguro_Kazuo/the_remains_of_the_day.html

88. Кадзуо Ішігуро Залишок дня / Переклад Ганни Лелів. Львів: Вид-во Старого Лева, 1989. 245 с.